

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Kara** i **Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Református axiomák.

(Teljes tisztelettel ajánlva Magyarország ez idő szerinti és minden utána következő cultus-ministere magas figyelmébe.)

Mottó: „Quilibet dies viro bono festus est.“ *Diogenes.*

Több, mint 300 esztendeje immár, hogy hazánk történetének kellő közepébe *Clio* egy új nevet irt be . . . s itt a magyar földön azóta vannak reformátusok.

És mert *vannak* és *voltak*: ezeknek a reformátusoknak múltjuk is van — teljes-teli siralommal, dicsőséggel s olyan titáni küzdelmekkel, melyeknek súlya alatt gyenge vállak összeroskadtak s az erőtelenek elvérzettek volna. És *Clio* hiven feljegyezte ezeket a küzdelmeket s a ki nem tudná, megtanulhatja tőle, hogy — minden egyébtől eltekintve — ezek a reformátusok mindenkor jó hazafiak voltak s mint egykor *Hamilcar* fiába *Hannibál*ba a Róma elleni gyűlöletet, úgy öntötték ezek is utódaik lelkébe a hazaszeretetet. Ám ez nem volt elég arra, hogy soruk türethetőbbé váljék. Egy hibájuk (?) volt, hogy a papismus igáját összetörték; s e hiba (?) bocsánatra kész lelkekre éppen azon körökben nem talált, hova az események számai összefutottak. Az állami absolutismussal szövetségelt romanismus vak fanatismussal vetette magát rájuk s erőszakosan akarták romba dönteni azt a templomot, hol az evangélium oltárán a legmelegebb hit s a legmagasztosabb hazaszeretet kettős lángjai lobogtak. És lön kegyetlen viadalom, melynek kimenetele kétes, de a reactionarius győzelem célja biztos vala. Ha elbukik a reformatio, vége a szabadságnak s ezzel együtt Magyarországnak is . . . Isten csodája, hogy így nem lett!

Később az idők változtak. Azok, a kiktől minden függött, úgy látszik, megértették a gondviselés intő szavát. Az országirtó s nemzetpusztító felekezeti villongások gyászos emlékü temetői felett a gondos kezek által oda plántált olajág

kezdtett lombokat hajtani; virágzásba borult s gyümölcseit meg is kóstolhattuk. És a béke minket is feledni tanított . . . s e nemzet jobbjai, ki tudná miként!? talán ösztönszerűleg, talán a multak kemény és keserű leckéin okulva, egy szerencsés pillanatban megérezték azt, hogy a lelkiismeret szabadsága a politikai szabadságnak ikertestvére és hogy az út ennek templomába, amannak a csarnokain vezet át. Belátták tehát azt is, hogy ha szabadok akarunk lenni politikailag, szabadságra kell törekednünk mindenekelőtt lelkiismeretileg. És ez az érzés, ez a belátás tettekben nyilatkozott meg. *Kálvin* ismeretes sarktétele, hogy a világon kétféle jogos hatalom van, u. m. a) *lelki*, mely az Istenen kívül felelősséggel senki másnak nem tartozik és b) az *állami*, mely polgári viszonyainkat szabályozza, figyelemre méltatott s ebből kifolyólag, az eddig sokszor bizony tultengő, úgynevezett „*jura supremae inspectionis*“ a szükséges korlátok közé szorítatva s kellő garantiákkal ellátva, hagyták magára e mi református egyházunkat s a hol tisztán lelkiismereti, tehát vallásos dolgokról volt szó, hitrendszerünkbe tapintatlan kezekkel bele nem nyúltak.

Lassan-lassan autonomiánk bástyafalai is felépültek. A bécsi és linzi békekötések szerződés-szerű cikkelyei az 1790—91-ki országgyűlésen, nevezetesen pedig a 26-ik cikkelyben törvényekké lettenek s bár a felekezetek közötti jogegyenlőség nagy kérdése továbbra is nyílt kérdés maradt s arra igazságos feleletet még az 1848-ki ismeretes törvények után s mai napig sem kaptunk: egyetlen s egy felettébb szomorú emlékü korszak politikai méhében fogamzott, de méltó kudarcot vallott szerencsétlen próbán kívül a református egyház megrendszabályozása az államhatalom részéről többé soha még csak meg sem kísérltetett.

És mi kezdtünk álmokat álmodozni . . .! Ringattuk magunkat abban a hitben, hogy a multak

visszatérni nem fognak s e hitünkben az államhatalomra bizodalommal tekintve, elmentünk odáig, hogy traditionális önállóságunk bizonyos fokú feláldozásával, az alkotmányos magyar állam alkotmányos ministere kezéből gyanú nélkül fogadtuk el azt a minimalis *előleget* is, melylyel ő a mi jobb sorsra méltó lekipásztoraink idült nyomorán pillanatnyilag segíteni akart. Ugy gondoltuk, hogy a történelem nagy gépezetének a tengelye nálunk is teljes egészet fordult s a felekezettlenség zátonyai között is merészen evező vallásszabadság korában immár nincs mit tartani attól, hogy lelkiismeretünk a hatalom kezei által valamikor ismét gyöngédtelenül érintessék.

Hogy e jóhiszeműségünk mennyiben volt szilárd alapokon nyugovó s nem fogunk-e benne keservesen csalódní, azt majd a jövő mutatja meg. Mi most a jelekkel számolunk csak s ezekről kívánunk röviden szólni, elmondván becsületes kálvinista őszinteséggel mindazt, a mi lelkünkön fekszik s bennünket aggodalmakba ejt.

A múlt esztendő folyamán történt, hogy a vallás- és közoktatásügyi minister 3 olyan rendeletet bocsátott ki, melyek egyenesen a reformátusok konfessiójába ütköznek s mindazon körökben, hol ezen konfessióra még valamit adnak, fent és lent országszerte méltó felháborodást keltettek.

E rendeletek közül az 1-ső Szent István király napját, tehát — mint e lapok olvasói előtt egy alkalommal már kimutattuk, a leghatározottabban katolikus jellegű ünnepet akarja megünne-

peltetni a reformátusokkal is. A 2-dik felejtethetlen s áldott emlékü jó királynéknak (mint a rendelet mondja: „Pátrónánk“!) emlékére kreál egy újabb ünnepet. És a 3-ik múlt év december 2-kát kanonizálta . . . illetőleg írta fel „*ad diptycham ecclesiasticam*.“

A minister úr ezen rendeletei folytán volna tehát már nekünk elég ünnepünk, csak . . . meg kellene tartanunk! De ne higyjük, hogy ezzel a játéknak vége van! Nem! A minister rendelete, mint praecedens, kétségenkívül, következményekkel is jár s bizonyosak lehetünk felőle, hogy ha ez a veszedelmes „*festā faciendī pruritus*“ benne és az ő utódaiban ezután is meglesz s gondoskodnak arról, hogy évenként legalább 3 ünnep kreáltassék, akkor 50 esztendő múlva a református kalendáriumokban is több lesz a veres betű, mint a fekete s a mi született, vagy születendő unokáink nem győznek majd eléggé csodálkozni azon, hogy Magyarországon valamikor voltak olyan idők is, mikor a reformátusokat, botokkal, korbácsokkal és börtönökkel sem lehetett arra kényszeríteni, hogy a katolikus ünnepeket hitvallások és meggyőződésök ellenére megünnepeljék. Mondhatjuk zseniálisan kieszelt, szerfelett kényelmes s e mellett teljesen modern ivású módja ez a fogalmak szántszándékos összezavarásának s a juhok egy akolba s egy pásztor elé terelésének. Eddig csak azt láttuk, azt szoktuk meg, hogy a katolikus ünnepeken hitsorsosaink közül csak közéletünk kitünőségei p. o. ministerek,

TÁRCA.

Utilitarianismus.

Írta: Blackie Stuart János. Angolból fordította: Csiky Lajos.

(Folytatás.)

Az utilitariánus iskolának tehát, neve és kedvenc sibbolethje után mondva róla itéletet, nincsen semmi megkülönböztető jelleme s választott neve, még a tudományos nomenclatura főbb elveinek is tökéletes hiányát mutatja. Azt mondani, hogy az erkölcsiség a boldogságban áll, logice ugyanazon kategoria alá esik azon tétellel, hogy a macska állat. Ezt eddig is tudtuk. De a mit tudni óhajtunk, az, hogy micsoda megkülönböztető jelek választják el a macskát a többi állattól, és különösen a macskafajhoz tartozó többi állatoktól? Miben áll az embernek nevezett teremtmény saját boldogsága? Nézetem szerint *Aristoteles* olyan szabatosan megfelelt ezen kérdésre, a hogy arra egyáltalában meg lehet felelni, és az ő meghatározásához sem *Hume*, sem *Bentham* nem adtak semmit sem. A mit a modern ethika e szövegívei mondtak, hogy az erény az értelem szerinti cselekvésben áll, ez foglalván szükségképen magában az embernek nevezett értelmi lény legnagyobb boldogságát: ebben ők olyasmit állítottak, a mi egészen igaz, de nem új dolog volt. Csak egyszerűen ismételték ők azt,

a mit a *Stagirita** mondott, az *εὐδαιμονία* elemét a hajó előrészébe helyezvén, a mit ő igen bölcsen annak hátsó részében hagyott. A mennyiben pedig ezen túl mentek, olyasmit állítottak, a mi sem új, sem igaz nem volt, hanem csak *Epicurus* régi tanításának a kicsiszolása, hogy t. i. az emberre épen úgy, mint az állatra nézve a gyönyör az egyedüli jó, és hogy a lényegileg oly igen hasonló teremtmények boldogságára nézve nincsen szükség valami megkülönböztető phraseológiára. Miben áll hát az utilitarianismus megkülönböztető jelleme, ha nem tudjuk azt nevében feltalálni? mert hogy ez az iskola tényleg nagyon erősen megkülönböztetett alapon áll, és hogy más rendszerekkel szemben nagyon ellentétes állást foglal el, ez kétségbe nem vonható dolog. *Paley*, a tizenennyolcadik század mintaszerű egyházi férfia, és *Bentham*, minden egyházi férfiú, egyház és hitvallás e megtestesült gyűlölöje között, kétségtelenül nagy válaszfal van, de azért az iskola ezen két ellentéte között is megvan az erős családi hasonlóság; és azt a pontot, melyben ez a hasonlóság jelentkezik, úgy gondoljuk, hogy az *externalismus*, a külsőlegesség szóval lehet a legjobban kifejezni. A malmesburgi *Hobbes Tamástól* le az aberdeeni *Bain Sándorig* az utilitariánusok erkölcsisége olyan erkölcsiség, melyben a belső lélek erkölcsi erejét lehetőleg tagadják, míg a

* Aristoteles Stagirában, Macedonia egyik városában született, s innen nevezetik Stagiritának. Cs. L.

zászlósok és országgyűlési képviselők reprezentáltak; majd ezután már megérhetjük azt is, hogy tanítóink, papjaink, sőt híveink is oda **rendeltetnek!***

Való igaz, hogy ilyen dolgokban a régi kor emberei sokkal finnyásabbak voltak s országos törvényekben állapítván meg p. o. azt, hogy a koronaörök katolikusok és protestánsok közül egyenlő számban választassanak, minthogy ezeknek esküt is kellett tenni, az 1715. 49. t.-c.-ben figyelmük még arra is kiterjedt, hogy a **protestáns koronaörök esküformájában a szentekről említés se tétessék.** Ma úgy látszik, az efféle csekélységekkel (?) senki se törődik. „Hodie mihi, cras tibi“! Most a cultus-minister róm. katolikus vallású férfit s elrendeli a Szent István-napi ünnepet. Majd fog következni . . . valamikor . . . (?) abba a ministeri székbe egy kálvinista s ez meg megünnepelteti a katolikusokkal — tegyük fel — október 31-et! Mondja aztán valaki, hogy nem dicső állapotok ezek!

Egyébiránt míg még ide jutnánk, a történeti hűség okáért feljegyezzük, hogy vannak közöttünk nyugtalan lelkű individuumok, kik a történetekben megnyugodni sehogy sem tudnak s ha pusztán a hazai református sajtót tekintjük is, olyan

* Csak a napokban írja hozzám egyik levelében közéletünk egyik ismert és tisztelt nevű kitünősége: „Van biró, van katona fiam: jó kálvinisták: és ezeknek misére kell járni! Ez bánt, ez minden idegemet felzaklatja“. Nagyon óhajtanó, hogy e kérdésben ez a tisztelt férfi is felszólaljon. De különösen óhajtanó az, hogy minden világi hitsorsosunknak ilyen hamisítatlan kálvinista érzelme legyen!
E. L.

külső szervezeti vagy egyéb gépezet erkölcsi erejét lehetőleg vitatják. A jó és a rossz eredetét keresed mindenütt, csak ne a lélekben. A mennynek országa — ezen evangéliom prófétái szerint, — nem bennetek, hanem rajtatok kívül vagyon. Ha nem csalódom, ez az az alaphang, mely *Bentham*-tól le *Bain*-ig az utilitarianismus minden különböző változatának megadja az egységet és a jelentőséget. Halljuk ezt az ő saját szavaikban: „A mit valaki vár, hogy egy erkölcsi elvben találni fog, az olyasvalami, a mi valamely **külsőleges** tekintetet nyújt nekie a tetszés és nem tetszés bensőleges érzelmei biztosításának és vezetésének eszköze gyanánt“, — mondja *Bentham*. „A lelkiösmeret **külsőleges** tekintély, mint typusa szerint alakul“, — „A hasznosság a benső helyére valamely **külső** jelvényt állít föl, a pusztán **értelmetlen érzelm** vagy érzés helyét a következményekre való ügyeléssel akarván pótolni“, tanítja *Bain*. „Azon küzdelem, melyet a **külsőleges** jelvényekre támaszkodó erkölcsiség a **belső** meggyőződésre alapuló e len folytat, a haladó erkölcsi-ségnek a veszteglő erkölcsiség elleni küzdelme; az észnek és okoskodásnak küzdelme az a pusztá vélemény és szokás istenítése ellenében“, hirdeti *Mill*. Az ezen utóbbi mondatokba foglalt fölvetel, valamint az azokban levő állítás különösen érdekesek. Telítve vannak azok mindazon szűkkörűséggel, kizárólagossággal és dogmatizmussal, melyek — mint már megjegyeztük — olyan-nyira jellemző vonásai *Bentham*-nek. Azt állítják

hangok emelkednek onnan a ministeri rendeletek ellen, melyeket figyelembe nem venni nem volna tanácsos. Mi e hirlapi komoly felszólalásokat reprodukálni nem akarjuk; csak azt az egyet említjük fel, hogy a református sajtó, e rendeletek háta megett, — jó fele részben — **politikai** motivumokat sejt s ebből a szempontból bírálja.

No hát, mi nem vagyunk ennyire kegyetlenek. Mi most is azt hisszük, hogy a mi jóra-
való, rokonszenves s az alkotni vágyástól szinte dúzzadozó ministerünkre ilyen indokok éppen semmi hatással nem voltak. Ő, amit tett, teljes jóhiszeműséggel tette. Tette pedig azért, mert nem ismeri kellőleg sem autonomiánkat, sem hitrendszerünket. S ebben nincs semmi csodálnivaló. Elmultak azok az idők, mikor irodalomtörténetünk tanubizonysága szerint a Magyarországon megjelent könyvek $\frac{9}{10}$ része protestáns írók tollából került ki s csak $\frac{1}{10}$ rész jutott belőlük katolikusoknak. Ma, különösen hittani téren, a katolikusok vezetnek s lapjaik és szakközlönyeiknek alig tudjuk olyan számát a kezünkbe venni, a melynek irodalmi rovatában egy-egy újabb, meg újabb theologiai mű megjelenéséről ne olvasnánk. Mi pedig úgy állunk, hogy ugyan zavarba jönnénk, ha a cultus-minister hittanunk tanulmányozására tőlünk véletlenül magyar író munkáját kérné. Korunk ezen a téren szerfelett meddő s hogy ilyen, annak az oka egy és ezer; hanem ez okok fejtegetése célunk jelenleg nem lehet.

ezen mondatok, hogy a benső erkölcsiség hívei úgy gondolkodnak, hogy ezen erkölcsiség az értelemről elkülönülten, vagy annak épen ellenére munkálkodik. Azt állítják ezen mondatok, hogy az erkölcsi haladás csak egy olyan ethikai rendszer ténykedése alatt lehetséges, mely a következmények tanán alapszik, holott a tapasztalat bebizonyította már, hogy az indokok erkölcs-tana is, a melyet a keresztyénség tanít, épen annyira képes a fejlődésre és az új alkalmazásokra, mint bármely más erkölcs-tan. Azt állítják ezen mondatok, hogy minden mi érzelmeink és érzéseink, vagyis természetünknek egész indulati világa hamisnak tekintendő, míg az értelem be nem bizonyítja annak a létezéshez és a tevékenykedéshez való jogosultságát. De mi történik akkor, ha az indulatok minden erkölcsi életnek a forrásai, a mely indulatokat az értelem tényleg megvizsgálhat, de a melyeknek megtagadásához épen úgy nincsen tekintélye, mint a hogy megteremtésükhöz való hatalma hiányzik? Mi történik akkor, ha az indulatok és az érzelmek, melyekről a szóban levő bölcsészek olyan tiszteletlenül beszélnek, tényleg szolgáltatni fogják azt a gözt, mely nélkül az ő sajátságos okoskodó gépezetük teljesen értéktelen valamivé válnék? Ámde ezen kérdések már részben az ezután következő okoskodásunkra vonatkoznak. Egyelőre álljon itt a **külsőlegesség** szó, mint az egyedüli számbavehető kifejezés azon erkölcs-tani rendszerre, melyet mi most megvizsgálni fogunk, és a **hasznosság** szó csak hadd térjen vissza

Pedig vannak bizonyos dolgok és axiómák, melyekkel éppen a cultus-miniszternek első sorban tisztában kell lennie, ha a felekezetek jogos érzékenységével számolni akar s kerülni óhajtja azokat a bonyodalmakat, melyekre e rendeleteivel is okot szolgáltatott. Hogy subjective is mennyi haszna lehet az ilyen szakismeretből egy miniszternek, azt fényesen bebizonyította az egyházpolitikai viták alkalmával *Szilágyi Dezső*, ki a főrendiházban ügyét diadalra csak úgy juttathatta, hogy remek beszédeiben kétségtelen jelét adta annak, hogy p. o. a görögkeleti egyház kanonjogában sok oláh-püspöknél járatosabb.

Ilyen axióma a többek között az, hogy nekünk reformátusoknak békekötéseken és országos törvényeken nyugvó *autonomiánk* van, melyet bármennyire kicsinyeljenek is mai napság némelyek, mi arról lemondani sem nem akarunk, sem semmi áron nem is fogunk. S ez az autonomia (melynek szárnyai alatt valamikor, még nem is olyan nagyon régen az üldözött hazafiú erények is oly meleg otthonra találtak) legalább is feltételez annyit, hogy a mikor az államhatalom felekezetünk érdekeihez akar nyúlni, kérdezze meg *jó előre* azokat, kik e felekezetnek élén állanak.

Ilyen axióma az is, hogy a reformátusok „az apostolica simplicitásra vissza akarván menni, nemcsak a tudományban, hanem a rendtartásokban is elhagytanak minden egyéb ünnepeket, hanem megtartották csak azokat, melyeket szentel

a keresztyénség a Krisztus sok rendbeli jótéteményeinek emlékezetére.“ Mert a mi vallásunknak egyedüli forrása az evangélium. Miután pedig itt a szentek tiszteletéről szó sincs; az élő emberek Istenhez hasonló tisztelete meg egyenesen tiltva van: önmönmagunkat tagadnók meg, ha vallásunkat efféle ünnepekkel benépesíteni engednénk. Óh! vannak nekünk is nagy számmal mátyrjaink; vannak áldott emlékü halottaink, rajongó szeretettel körülvevő nagyjaink; (s ezek között emlegetjük a mi szeretett jó királyunkat s az egész dicsőségesen uralkodó királyi házat, a kikért hétről-hétre *nyilvános istenitiszteletünkön* könyörögni soha el nem mulasztjuk) de e mellett van még bennünk az öntudatnak s a vallásunk sarkigazságaihoz való ragaszkodásnak annyi ellenálló képessége is, hogy magunkat megteveszteni nem engedjük s az efféle ünnepek kreálásában szabad kezet senkinek nem adunk. Ez a tiszta református dogmatikai álláspont.

Hogy ez más vallású atyánkfiaiainak nem tetszik, azt értjük; de róla nem tehetünk. *Az ellen azonban tiltakozunk, hogy mint a róm. katolikus sajtó s ennek egyik ismert organuma a „Magyar Allam“ teszi, ebből ellenünk bárki is tőkét faragjon s akár hazafiú, akár dynastikus érzelmeinket kétes színben tüntesse fel.* Jegyezzék meg jól, hogy két különböző dologról van szó s az a sok ünnep még a róm. katolikusok közül sem tetszik és tetszett mindenkor mindenkinek. S e tekintetben a korona-

a bizonytalanság és a zavar azon csarnokába, honnan eredetileg származott.

Mindenesetre kívánatos dolog legelőször is történetileg vizsgálni meg a tárgyat; mert ezen eljárás mód fogja a legvilágosabb fényben tüntetni elő azon egyoldalú reakció munkáját, a melyből a Locke-féle bölcsélet, valamint a Bentham-féle erkölcsstan származott. És itt ki fog tűnni az is, hogy nem tudunk végképen megszabadulni a metafizikától, bármilyen gyűlöletesen hangozzék is ez a szó füleinkben; mert vizsgálódásunk közben kell találnunk és rá kell mutatnunk olyan bizonyos első elvekre, melyek minden, akár gyakorlati, akár szemléleti értelemnek az alapját képezik; és bár a metafizika, éppen mint a felhő, könnyen ködössé válik, éppen olyan bizonyosan minden erkölcsstudománynak forrásává is létszen, mint a hogy a felhők forrásai annak az esőnek, mely a vizet adja, a mely ismét mozgatja a malom egész gépezetét.

Locké-tól kell tehát kiindulnunk, a britt gondolkozás mindazon iskoláinak elismert atyjától, a melyek csak igényt tartanak a bölcsélet névre. Őt kétségen kívül megelőzi *Hobbes*, de ezen férfi olyan egyedül áll, mint akár egy sík földön emelkedő nagy sziklacsúcs, s ezért róla, ha az alkalom engedi, egy külön tanulmányban fognánk tárgyalni; ámde ha az utilitáriánus erkölcsstan fővonalán haladunk, *Mill-től Hartley-ig*, én úgy találtam, hogy az természetesen és törvényszerűleg *Locké-ban* végződik, mint a hogy a vizek

hálózatát gyakran vissza lehet egy közös forrásra vezetni. *Locke* már az atyja annak, a mit a németek empirikus, tapasztalati bölcséletnek neveznek. Mit jelent ez? Azt jelenti ez, — a mint ezt bárki is megláthatja, ha csak egy futó pillantást vet is az ő „Tanulmány az emberi értelemről“ című műve első fejezetére, — hogy ő bölcséletét azzal kezdte meg, hogy formális hadjáratot izent a *velünk született eszmék* tana ellen, a melyet a modern gondolkodók Athén, Alexandria és Florenc platonistáitól örökölték; és ha az igaz ismeretnek minden benneredő forrásai tagadtak, akkor az erkölcsiség, mint minden más dolog számára, csak a külső tapasztalat forrása marad meg, mely nem a természet, hanem a szerzemény útján jut birtokunkba, mert az emberi nyelv általános használata szerint, a mi nincsen eredetileg az ember birtokában, ahhoz ő megszerzés által jut. *Locke* tehát *Plátó* és *Aristoteles* nyelvhasználata szerint tagadta az *ἐπιστήμη*, vagy a tulajdonképen úgynevezett tudomány lételetét, mely a benső értelem szükséges elvein alapszik, és azt állította, hogy minden ismeret *ἐμπειρία* vagy tapasztalat útján, a németek által úgynevezett empirikus úton szerezhető meg. Hogy *Locké-nak* a minden vizsgálódás ezen alapvető kérdésére vonatkozó eszméi minden egyéb, csak világosak nem voltak, azt mindjárt látni fogjuk; de a tárgy felszínén nagyon jelentékeny dolog az, hogy a mi angolunk, mikor visszavevte a *velünk született eszmék* tanát, nem megy egyenesen *Plátóhoz* és *Plotinushoz*, tehát azon

tanunk nem kisebb egyéniség, mint dicsőségesen uralkodott nagy királynénk *Mária Terézia*, kiről tudva van, hogy XIV-ik Benedek pápa éppen az ő kérésére adta ki ama rendeletet „mely rendelés által a szertelen heortoduliának, innepekkel való visszaélésnek nagyon nyaka szakadott és az helységekben is, a melyekben különböző vallásu emberek vagynak, csendesség szereztetett“ s hozzá teszi ehez a történetirő: „ezért mind a királyi felségnek, mind a római XIV-ik Benedek pápának jót mondanak, valakik a dolgokról józanan gondolkodni tudnak.“

Ne akarjon tehát a mai katolikus sajtó jobb katolikus lenni, mint a minő volt akár *Mária Terézia*, akár XIV-ik Benedek pápa. S mindenekfelett ne vádoljon bennünket olyan bűnökkel, melyekkel terhelve nem vagyunk. Biztosíthatunk mindenkit, hogy nincs e hazában senki, ki akár I-ső István érdemeit igazabban méltányolná; akár feledhetetlen jó királynénk emlékét szentebb kegyelettel őrizné; akár felséges királyunk felkent személyisége iránt őszintébb hódolattal volna és lehetne, mint mi református magyarok, de a kik azonban . . . katolizálni nem akarunk!

Ilyen axióma az is, hogy ha az, ünnepek kérdésében és lényegében nem volna is a református álláspont oly szigorúan körvonalozva, mint a hogy van, az államhatalom, vagy minister ünnepkreálási jogát még akkor sem ismerhetnők el. A „jus inspectionis supremae“-ból kifolyólag

igenis figyelemmel kísérheti a mi *külső* egyházi életünket; ebbe bele is szólhat, de csak is a külsőkbe, adiaphorákba. Ha éppen úgy tetszik, nevezhetjük az államhatalom e jogát „jus cavendi“-nek; de mint *Kálvin János* szépen kifejti, ez a jog legfelebb csak „az oltárig terjedhet“; azon belől pedig már a szentekszente következik s onnan, mindaz, a mi világi kitiltva van. És ez igen bölcsen és igen jól vagyon így! Alig képzelhető ugyanis olyan valami, mi által az egyház a nép lelki és erkölcsi életébe oly mélyen és oly hatalmasan belenyulna, mint éppen az ünnepek által. Ugyanazért ezeknek az ünnepeknek feltétlenül a vallásos élet talajából kell kisarjadzaniok s olyan örök igazságokon nyúgodniok, melyeknek fénye a földi élet és emberi viszonyok minden árnyékát megaranyozza s a melyek valóban és olyan igazságok legyenek, melyekben gazdagok, szegények, tudósok, tudatlanok, sociális és politikai pártok különbség nélkül megnyugvást találjanak . . . szóval: a melyek a földet az éggel összekössék.

Az ilyen igazságoknak a letéteményese pedig nem a külön morált valló államhatalom, nem is ennek a ministere, hanem az egyház, a maga hitelvei szerint, melynek templomaiban úgy a szabadelvűek, mint a nemzeti, függetlenségi és néppártiak; úgy a ministerek, mint a földművelők, mesteremberek és gyári munkások, protestánsok, katolikusok, már kiki a mint hite viszi, socialisták, aristokraták, demokraták stb. egymás

forrásokhoz, a melyekből ezen tan eredett, hanem *Herbert*-nek és kora vagy az előző nemzedék más álmódzó bölcsészeinek bizonyos ködszerű laza nézeteivel indul el a harcba. Na már ez csakugyan nem bölcsészhez való eljárás! Ha vaiaki arra határozza el magát, hogy a keresztyénséget veri meg tudományos úton, az nem a jézsuiták könyvei, hanem az új testamentom ellen fordul. Épen így a velünk született eszmék tana elleni küzdelmet *Plátónak*, azok első megindítójának megvizsgálásával kellett volna elkezdni. De *Lockének* az volt a sorsa, mikor *Plátó* ellen, a mi *Bacóé*, mikor ez meg *Aristoteles* ellen harcolt, hogy t. i. egyik sem ismerte a maga ellenfelét. Az eredmény mind a két esetben ugyanaz volt: igazi küzdelem igazi ellenfél ellen, és igazi győzelem egyik oldalról a másik oldalon levő igazi leveretés ellenében, — de a győzelemnek és az ellenfél erejének sejtelve nélkül. A világ azonban, mely mindig kész arra, hogy nevekkel megcsalják, elhitte a küzdőknek, hogy sokkal nagyobb dolgot tettek, mint a mekkorát valójában végeztek; nem *Aeneas* torzképe, hanem az igazi *Aeneas* volt az, a kit *Diomedé* megvert a küzdelemben. És így ezen országban elfogadott ténynek tartották, hogy *Locke* épen úgy elűzte *Plátót* a haretérről, mint a hogy *Baco* összetörte azon *Aristoteles*t. És a *Locke* esetére vonatkozó csalódás tovább tartott, — még pedig nagyon világos okból. A *Baco* által megindított természettudományi mozgalom sokkal természetesebben vezetett az igazi *Aristoteles*

megismerésére, mint a valódi *Plátó* fölfedezésére. Illett az angol praktikus szellemhez, hogy a szigorú idealistát mint transcendentalis álmódzót tekintse, és *Locke* megtanította őt arra, hogy ezen együgyü előítéletet mint kell felmagasztosult és komoly nyelven hirdetni. Egy olyan gondolkozót, ki bizonyos szolgálatot tesz a köznek, meglehetősen valószínűséggel érdemén is túl szokták becsülni; és az történt *Lockéval* is, ki a mellett hogy gondolkozó, még az érzelmek embere is volt, s kora haladó áramlatával megegyezőleg a közügyekben szabadelvű nézeteket vallott. Ebből magyarázható ki az, hogy az utilitariánus iskola egyik újabb jogász írója nem habozott őt a legkitünőbb kifejezésekkel egyik „legnagyobb és legjobb bölcsésznek“ * nevezni el. Azt azonban nem látjuk, hogy ezen részrehajló ítéletet a külföldi írók is osztanák és kétségenkívül közelebb áll az igazsághoz egy újabbkori német írónak a mi tipikus angol bölcsészünk érdeméről alkotott következő ítélete: „*Locke* iratainak jellemző vonásai a szabatoságban és világosságban, az áttetszőségben és határozottságban állanak. Inkább éles, mint mély levén gondolkozásában, hű marad ő saját nemzeti jelleméhez.“** Ennyit a mi nagy angol „empirikusunk“ bölcséleti állásáról. Lássuk most már közelebbről az ő tanítását és annak bizonyítékait.

(Folyt. köv.)

* Austin.

** Schwegler „Geschichte der Philosophie“ c. művében.

mellett mind szépen elférnek s *kényszer* nélkül fejet hajtanak.

Mihelyt a fogalmak között nem így distingválunk oda jutunk, ahova jutott a minister az ő rendeleteivel.

Pedig ez még csak a könnyebb vége a dolognak. A komolyabb része akkor következik, ha valamikor majd azok a szomorú napok ismétlődnek, mikor nem *Wlassics Gyula*, vagy a hozzá hasonló jó hazafiak és jó keresztyének valamelyike ül azon a ministeri széken, hanem más valaki . . . p. o. azokból a speciesekből, a kik a francia nemzet törvényhozó testületében magát az Istent detronizálták s *ünnepet* kreáltak az ész imadására . . .! Bölcs Salamon azt mondja hogy „*a mi volt, ugyanazon, a mi ezután is léssen; és a mi most léssen, ugyanazon, a mi ennekutánna is léssen; és semmi nincsen új dolog a nap alatt.*“

Nem engedhetjük hát azt meg, hogy az államhatalom az oltáron túlra is behatolhasson.

S e tekintetben van még egy axiómánk, a mire — bár egészen futólag — rá kell mutatnunk.

Annak, hogy a cikkünk elején vázolt szomorú felekezeti villongások e hazában megszűntek, az oka az, hogy az államhatalom vallásos, illetve lelkiismereti szabadságunk jogos voltát elismerte s egyfelől biztosította számunkra a szabad vallásgyakorlatot, másfelől megszünt bennünket kényszeríteni olyan vallásos cselekményekre, („*ceremoniae*“) „*quae religioni nostrae contrariae erant.*“ Nem akarjuk — s egy ilyen cikk keretében nem is volna lehetséges — e törvényeket egyenként s egész terjedelmökben felsorolni; különben is megvagyunk felőle győződve, hogy a cultus-miniszter úr azokat jobban ismeri, mint mi. De mégis e lap olvasói kedvéért szabad legyen felémlelnünk a következőket: az 1606-iki bécsi békekötés ide vonatkozó pontjai megerősítve II-ik Ferdinánd 1622-iki diplomája 2-ik cikkelyében; 1625: 22; 1630: 23; 1635: 29; majd III-ik Ferdinánd 1638: 1. s a Leopold-féle diploma 1659: 1. cikkelyében. Aztán a mint következnek: Dipl. 1647. art 5; 1647. art. 8; 1681. art. 25; 1715. art. 1—2; 1715. art. 49; 1790—91. 26 stb. stb. fel az 1848, 1868, sőt a legújabb 1894-ik évi törvényekig.

A református egyház tehát törvényes alapon áll s ha eddig hallgattunk is ama ministeri rendeletek kibocsátása óta: az szántsándékkal s csak azért történt, mert e rendeletek ellen az aktio politikai alapon indult meg; már pedig mi minden politikai iz és szintől függetlenül akartuk e kérdést megvilágítani. S most, a midőn cikkünknek végére jutottunk, kérve-kérjük a magyar cultusministert, hogy máskor ne hozzon bennün-

ket ilyen nehéz helyzetbe; hanem ha efféle rendeletek kibocsátását tervezi — mint fentebb is említettük — jó előre hallgassa meg a *felekezetünk élén állókat* s ne szégyenljen azoknak információja szerint eljárni.

Eröss Lajos.

TANÜGY.

A konventi tanterv revisiója.*

Az 1883—84-ik év örökre emlékezetes marad hazai ref. tanügyünk történetében. Ezen két év alatt folyt le egyházunkban s annak gymnasiumaiban az a lázas mozgalom, mely különféle szervezeti gymnasiumainkban egységes szervezetet, annyi tantervi ingadozás és változtatás után állandóságot s egyöntetű tantervet s általában a hazai ref. tanügyben konszolidált állapotokat teremteni volt hivatott. Történt pedig a dolog következőleg:

A hazai egyetemes ref. egyháznak a 70-es évek elejétől megindult közös szervezkedése az 1881-ik évi debreceni zsinaton az egyetemes ref. tanügynek s így a középiskolainak egyöntetű szervezését is munkába vette. Alig mult el a zsinat. midőn 1882-ben az összes hazai középiskolák törvényes rendezésének rég huzódó ügyét a tanügyi kormány is az országgyűlés színe elé vitte. Egyetemes konventünk — mint az összes ref. középiskolákat közösen érdeklő ügyekben egyházunknak főhatósága — nem várta be az országos mozgalom eredményét, hanem a későbbi középisk. törvénynek, mint javaslatnak lényegével s követelményeivel megismerkedvén, egyrészt az egyetemes tanügyi bizottságot még 1883 januárban utasítja, hogy egy, a törvényjavaslat követelményeinek és a kor igényeinek megfelelő gymnasiumi tanterv ügyében adjon javaslatot; másrészt véleményes javaslatokat kér az egyes főgymnasiumok tanárkaraitól, úgy a tanügyi bizottság javaslatára, mint a törvényjavaslat szerint készült ministeri tantervre vonatkozólag is.

Mindzeknek figyelembe vétele és komoly megfontolása után az egyetemes tanügyi bizottság albizottsága 1883 jul. 5—10. napjain — miközben u. a. év május 22-én a középiskolákról szóló törvény is szentesítést nyert — beterjeszti tanterv-javaslatát, mely terjedelmes indokolásával együtt u. a. évi decemberben tartott egyetemes tanügyi bizottsági gyűlés által némi módosítással elfogadtatván, ennek a konvent elé terjesztése elhatározott. Az egyetemes konvent végre 1884 márc. 17—23. napjain Budapesten tartott gyűlése 11. sz. a. határozatával a felterjesztett középiskolai tantervet egész terjedelmében minden módosítás nélkül elfogadta s a ref. egyház valamennyi gymnasiumára nézve kötelezővé tette. Ime, ez jelenleg is érvényben levő konventi tantervünknek rövid története. Azóta 14 év mult el, s az a 14 év elég bő tapasztalatokat szolgáltatott kétségkívül arra nézve, hogy tantervünk mennyiben felelt meg a hozzája kötött várakozásnak? A középiskolai törvényhez és az állami tantervhez való viszonyára nézve is ítéletet mondhatunk; vizsgálat alá vehetjük nemcsak alapelveit, hanem tárgy- és óra-beosztását, és mert a legtervszerűbben készült tanterv-

* E nagyérdékű, aktuális értekezésre, melyet szerzője a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület legközelebbi közgyűlésén olvasott fel, különösen is felhívjuk olvasóink figyelmét. Szerk.

szer is rászorúl a több évi tapasztalatból merített tanulságokra. — a tapasztalatokat tantervünkre nézve érvényesíthetjük is.

Csak helyeselni lehet tehát, a midőn az egyetemes konvent 1897. évi 20. jk. szám alatt a magas hullámokat vert állami tantervi revisionális mozgalmak hatása alatt, saját tantervének 14 éves multjáról is tájékozódni akarván, véleményt kér az egyetemes tanügyi bizottságtól arra nézve, „hogyan lehetne álláspontunk a középiskolák beosztásának vagy tantervének változtatása esetén?”

A konvent e felszólítására az egyetemes tanügyi bizottság f. é. márc. 20—23. napjain Budapesten tartott gyűlése 9. jk. száma alatt felel és pedig — szerény véleményünk szerint — az akkori viszonyok között az állami tantervi revisio előhaladt állapota mellett egészen helyes szakelőadói előterjesztés mellőzésével azon javaslatot határozza a konvent elé terjeszteni, „hogyan méltóztassék elrendelni egy *önálló gymn. tantervjavaslat* készítését olyképen, hogy gymnasiumainktól vélemények kéressenek be az egyházkerületek útján f. é. jun. 1-i határidőre; e vélemények elnökünkhöz beküldetvén és a szakelőadó által összegeztetvén, oly időben tárgyalassanak bizottságunk által, hogy a megállapítandó javaslat elnökségünk által esetleg a vall. és közokt. miniszterhez, az állami tanterv végleges megalkotásánál leendő figyelembevétel végett beterjeszthessék, másrésztől ugyanezen javaslat alapul szolgálhasson az állami tanterv életbeléptetése esetén saját tantervünk megállapításának is.“ Mint általánosan tudva van, a pár nappal ezután, márc. 24—28. napjain üléselő konvent 29. jk. sz. a. a bizottság javaslatát helyesléssel fogadja s gymnasiumaink tanártestületeit véleményöknek az egyházkerületek útján f. évi jun. elsejéig a tanügyi bizottság elnökéhez leendő eljuttatására felszólítja. Nem áll módomban annak ismertetése, hogy gymnasiumaink tanártestületei mennyiben feleltek meg a konvent ezen felszólításának, csak gyanítanom lehet, hogy a rendelkezésre álló idő rövidege — 2 hónap — alig volt elégséges ily nagyszabású munkát kellő gonddal való elkészítésére; másfelől pedig az orsz. közoktatási tanács állandó bizottságának időközben nyomtatásban közzétett revisionális javaslatának azon alapelve, hogy a *középiskolai törvény megbotyogatása nélkül* a középiskolák *mai tantervének gyökeres megváltoztatása sem nem lehetséges, sem nem kívánatos*, — a konventi tanterv revisiójánál is szükségképen óvatosságra kellett intenie tanártestületeinket. Itt csak debreceni főgymnasiumunk tanárkarának a tanügyi bizottsági szakelőadói javaslattal megegyező amaz egyhangú véleményére utalok, melylyel kimondja, „*hogyan a konventi tanterv revisiójára vonatkozó részletes javaslatunkkal várakozunk mindaddig, míg az állami középisk. tanterv revisiója, akár a fennálló középisk. törvény keretén belül, akár e törvény megváltoztatásával, befejezést nyer*“.

Ma már teljes egészében ismerjük az állami revideált tantervjavaslatot; látjuk, hogy a középisk. törvény botyogatása nélkül pusztán a tanterv korlátain belül mozog, de benne a jövő középiskolai szervezetének kérdése már mintegy előreveti árnyékát. Az kétségtelen, hogy az új középiskolai szervezet, mely hihetőleg nem soká várhat magára, a törvény megváltoztatását vagy módosítását fogja maga után vonni, s új tantervek megállapításával fog járni, s bizonyára lényegében érinteni fogja az összes felekezeti középiskolai tanügyi szervezeteket is.

Az tehát a kérdés, hogy vajjon most, a mikor még távolról sem sejthetjük, milyen módosulást szenvedhet a középiskolai törvény, belemenyünk-e az önálló tantervjavaslatok készítésébe, a mint a konventi határozat szól, avagy önállóságában, alapelveiben, a középisk. törvényhez és az állami tantervhez való viszonyában, s a gyakorlatban is jónak bizonyult tanrendszerünket — az előttünk fekvő példa után indulva — a 14 éves tapasztalat alapján csak tökéletesíteni igyekezzünk?

En legalább a konventi tanterv sokoldalú vizsgálgatása s a tapasztalat szolgáltatott adatok egybevetése alapján azon meggyőződésben vagyok, hogy mai konventi tantervünk, ha nem is páratlanul álló alkotás, de sok oly szerencsés tulajdonsága van és oly eredményt tüntet fel, melyet jelen viszonyaink között egy újabb kísérlet aligha tudna felmutatni.

Hogy néhány ily jelenségre rámutassak, mindenekelőtt konstatalem, hogy az egyetemes egyház ezen tantervet alapelveiben és általánosságban már a középiskolai törvény előtt, tehát önállóan alkotta meg, hogy azután a középisk. törvény szellemében az állami tantervvel csak összhangzásba és pedig elég szerencsés összhangzásba iparkodott hozni Tantervünk alapelveitől, hogy t. i. a gymnasium tisztán human-intézet, nevelésének főszköze az ó-klass.-irodalom; főcélja nem a gyakorlati életre való képesítésben, hanem a kedély és jellem összhangzatos kiművelésében áll, mondom, ez alapelvekből bármilyen újabb gymn. tanterv-készítésnél ma sem volna kívánatos eltérni. De még jelentősebb s némi tekintetben fontosabb konventi tantervünknek az a tulajdonsága, hogy benne a középisk. törvényen keresztül húzódó két fontos elvnek, t. i. a *magyar nemzeti állameszmének* és az egyéni és *testületi szabadság* elvének egymással való kiegyenlítése oly szerencsésen van megvalósítva, hogy az összes autonom felekezeti tantervek között lényegesebb pontokban a legkevésbé tér el az eddigi állami tantervtől, noha a törvény 8. §-a a tanfolyam alatt elérendő végcél, a tanítandó ismeretek mértéke, a tanterv stb. tekintetében elég szabad mozgást enged a felekezeteknek. Hogy még tovább menjek, konventi tantervünk nemzeti irányának nem lehet fényesebb bizonyítéka annál, hogy a mikor az orsz. közokt. tanács a maga revideált tantervében a nemzeti irány erősebb kidomborítását hangsúlyozza az u. n. nemzeti tárgyak tekintetében, mint: a magyar irodalom 2 évi tanítása, a magyar történelem kibővítése és a hazai földrajz mélyebb tanítása egyenesen konventi tantervünk alapjára helyezkedik.

Ha végül még megemlítem, hogy a konventi tanterv a műveltségi követelmények tekintetében úgy az egyes tudományokban elérendő célt, mint a részletek megállapítását tekintve, ritkán marad az állami tanterv színvonala alatt, sőt többször túlhaladja azt, indokolásában pedig a kor színvonalán álló paed. és didakt. elvekben gazdag és tanulságos: akkor teljesen igazoltnak látom, ha jelen viszonyaink között önálló tantervkészítésbe bele nem megyünk, hanem a régi mellett mindaddig megmaradunk, míg a kilátásba helyezett törvénymódosítás és a középiskolai új szervezet szönyegre nem kerül.

Nincs tehát szükség ez idő szerint az önálló gymnasiumi tantervjavaslatra: fordítsuk azért figyelmünket a konvent 1897. évi felszólításának második részére, hogy t. i. „*mi lehetne álláspontunk a középiskolák tantervének változtatása esetén?*“ Ez álláspont megjelölése ma már, midőn megokolásával teljesen ismerjük az állami tanterv-revisio eredményét, annyira

könnyű, hogy úgyszólván önmaga jelöli meg magát. Az állami revisio álláspontját különösen két szempont szabta meg; egyik a nemzeti tárgyak fokozottabb érvényesítése, a másik a kétféle középiskola tanrendszerének lehetséges és megengedhető összeegyeztetése. E mellett a túlterhelésnek, a tanítás eredménytelenségének s egyéb bajoknak okait, a mennyiben azok magában a tantervben rejlettek: a tanítási célok kitűzése, a tanítás anyagának pontosabb megszabása és elosztása, körének kijelölése, menetének megállapítása, sőt némileg a módszerre utalás által is igyekezett elenyésztetni.

A konventi tanterv revisiójánál az állami revisiót irányító két főszempont tekintetbe nem jöhet; hiszen a nemzeti elemek fokozottabb érvényesítésére épen tantervünk szolgált mintául; kétféle középiskolánk pedig nincs. Mindamellett is marad a revideált tanterv esetleges életbeléptekor (mi még mindig bizonytalan) lényeges teendők a konventi tanterv körül, s ez annak megvizsgálásában fog állani: meddig terjed a revideált tanterv egyik-másik módosításának közvetlen hatása, mert könnyen megeshetik, hogy némelyik tantárgy új beosztása a gyakorlatban oly helyzetet teremthet, mely tantervi különbséggel járna s az ugyanazon nemű intézetből a másikba való átlépést megnehezítené, ez pedig ugyanazon nemű intézetek közt meg nem engedhető. Azután meg bármily meglepéssel is konstatáltuk fentebb a konventi tanterv alapelveinek, az államihoz való viszonyának s általában műveltségi követelményeinek helyeségét: maga a tanterv 14 évi tapasztalat alapján bőséges anyagot szolgáltat oly revisióra, mely a tanítási célok helyesebb kitűzését, itt ott leszállítását, a tananyag szabatosabb elosztását, mélyítését, néhol a homályos rövidség elenyésztesítését, s végül az olvasmányok kánónának megállapítását célozza. Például, ha valaki tantervünk indokolását figyelemmel olvassa, lehetetlen észre nem vennie, hogy belőle sok üdvös dolog magában a tantervben foglalhatna helyet.

A konventnek ama felszólítására tehát, mily álláspontot foglaljunk el a tanterv-változással szemben? feleletünk csak az lehet, hogy a konventi tantervet tantárgyanként a fentebbi szempontokból revideálni kell s továbbá az esetleg életbelépő revideált állami tantervhez lehető közel hozni. Hogy pedig a revisio mennél mélyrehatóbb és alaposabb legyen, a főgymnasiumi tanárkaroktól, mint a kik tapasztalatból ismerik a tanterv jelességeit és fogyatkozásait, a revisióra vonatkozólag véleményes javaslatok kérendők. Egy ily módon revideált tanterv bizonyára a középiskolai szervezet változásakor a legbiztosabb alapjául szolgálhat majd saját tantervünk megállapításának is.

Sinka Sándor.

(Folyt. köv.)

Tanügyi hírek.

Összehasonlító vallástan a VII. osztály számára.

Ily című és tartalmú műre hirdetett pályázatot az egyházkerületi közgyűlés. Beérkezett egy munka, a melyet a bírálók, dr. Erdős József, Tabajdy Lajos és Vékony Sándor díszérettel jutalomra érdemesnek ítélték. A jelgés levél felbontatván, kitűnt, hogy a mű szerzője *Gergely Károly* lelkész, a jó nevű vallástani kézikönyvíró.

Az országos középiskolai tanáregyesület választmánya december hó 28-ikán tartotta ülését Budapesten. Ez a gyűlés különös fontosságú azért, mert a legújabb napirendre került fontos tanügyi kérdéssel,

a művészeti oktatással foglalkozott Alexander Bernát nagyérdékű felolvasása kapcsán. Alexander egyike legkiválóbb esztétikusainknak, a mellett a gyakorlati paedagógiának is elismert képviselője; azért érthető érdeklődéssel néztek fejtegetései elé. S ez az érdeklődés nem is volt alaptalan, a mint az eredmény megmutatta. A felolvasó mélyreható okoskodással mutatta ki, a mit lapunk egyik közelebbi számának vezércikében dr. Gulyás István is bizonyított hogy a művészeti oktatáshoz nagy reményeket fűznünk nem szabad. Két kérdéssel keli — úgymond — tisztába jönnünk mindenekeelőtt: 1. Van-e a művészeti oktatásnak általában helye a középiskolában? 2. Beilleszthető-e a művészeti oktatás a középiskolai tanítás körébe? Az első kérdésre felelete az, hogy a szorosabb értelemben vett művészeti oktatásnak a középiskolában helye nincs. Nincs pedig két okból. Egyik az, hogy a középiskolának egészen más céljai vannak, mint művészeknek vagy műkritikusoknak képzése. Bármily fontos is a középiskolai növendékeknek általános esztétikai műveltséggel való ellátása, ezt az esztétikai képzést nem szabad túlbecsülnünk, mert a középiskola első sorban értelemképző intézet. A másik ok az, hogy a középiskolai növendék koránál fogva sem alkalmas a művészeti oktatásra. „Az esztétikai érzés tiszta, objectív szemléleten fejlődik, melyet indulat, szenvedély, heves érzés ösztön, vágy nem zavar: megvan-e ez az állapot az ifju lelkében? A tiszta szépség érzéséért hosszú küzdelmet kellett folytatnia mindegyikünknek, de nem az iskolában, nem azokban a veszedelmes években, mikor egyéniségünk először ébredezett és valami édes mámmal kábította el lelkünket. Az esztétikai érzés hosszú egyéni fejlődés műve, melyhez az iskola csak impulzusokat adhat, egyes elemi tanulságokat, a többi a jövőre kénytelen bizni. A középiskolában első sorban az értelem művelésén kell dolgozunk, hogy az egyéniségnek fegyvereket adhassunk erkölcsi feladatainak elérésére.“ A második kérdésre a fentebbiekből önként következik a felelet: Ha nagyon fontos külső körülmények nem gátolnák is, az esztétikai érzés sajátos természete nem tűrné meg a művészeti oktatásnak a középiskolai disciplinák közé való beillesztését. De nem illeszthető be azért sem, mert teljességgel hiányoznak hozzá az eszközeink. A reproductiók ugyanis egyáltalában nem alkalmasak esztétikai izlés teremtésére, már pedig az eredeti művészi productumok szemléltetése az iskolában teljes lehetetlenség. De ha még eredeti műtárgyak szemléltetése lehetséges volna is, az sem vezetne eredményre. „A műizlés valami sublimis terméke a lelki erőknél, melyet nem lehet erőszakolni, nem lehet tanítani, melynek lassan-lassan meg kell érnie a lélekben, hosszú elmerülő szemlélet folytán. Van-e erre csak némileg is mód a középiskolában? Akkor a kör négy-szögösítését is bátran megpróbálhatjuk“. Nem lehet a művészeti oktatást középiskolai tárggyá tenni még azért sem, mert ez az eredeti productumok szemléltetésével járna: a legtöbb ilyen productum pedig a zsenge ifjunak inkább az érzékiségére hat, mint az izlés fejlesztésére. Tehát: „Magasra törő célokról egyszer s mindenkorra le kell mondanunk. Legfőlebb elemeket adhatunk, némi gramatikáját a művészetnek, a mely későbbi fejlődésnek alapul szolgálhat: Ezeket az elemeket aztán el lehet sajátíttatni a ma tanított studiumok keretén belől“. Ilyen studiumokul jelöli meg dr. Alexander a következőket: a szabadkézi rajzot, a nyelveket és irodalmakat, a történetet és a philosophiai propaedeutikát. Alexander felolvasását lelkes örömmel fogadta a választmány s mindenben igazat adott neki. — A gyűlésnek másik

két nevezetes pontja volt még az *elnöki megnyitó beszéd*, melyet Beöthy tartott és a főtítókár-bemutatta *memorandum*, melyet a debreceni közgyűlés határozata értelmében ezután évről-évre felterjeszt az egyesület a miniszteriumhoz. Az *elnöki megnyitó beszéd* is kényes paedagógiai feladatnak nevezi a Wlassics művészeti oktatásra vonatkozó rendeleteit s azt hiszi, hogy concret tapasztalatok nélkül a rendeletek végrehajtásába alig lehet bele menni. Fájdalmasan érinti továbbá az elnök azt a tapasztalatát, hogy fiatal tanárainkban, még pedig a tehetségesekben, nincs meg az iskolának kellő szerep-tete. Régen a tanár a tudományos munkálkodást össze tudta kötni tanári hivatásával, ma a tudományos munkálkodás a tanítás bensőségének rovására történik általában. A *memorandum* a tanárság bajaival foglalkozik; ránk reformátusokra nézve nevezetes az a része, mely a vasúti kedvezményeknek a nem állami tanárookra való kiterjesztésével foglalkozik olyan melegen, olyan meggyőzően, a mint azt a méltányosság és igazság szeretete teheti.

A polgári iskolai tanárok rendkívüli közgyűlést tartottak december 29-én Budapesten. A közgyűlés egyéb kisebb tárgya mellett főfontosságú volt az az állásfoglalás, melyet a polgári iskolák reformjára vonatkozólag a választmány elaboratuma alapján elfogadott s a melyben az ellen a — mondhatni — általános felfogás ellen próbálnak megküzdeni, hogy a polgári iskola *népiskola* nem *középkiskola*; ezt a felfogást akarnák ők törvényhozásilag is megmásítani. A reformokra vonatkozólag a következő tiz pontot fogadta el a közgyűlés: I. A polgári iskola az elemi iskola négy osztálya fölé épült középfokú intézet. II. A polgári iskolának 4, illetve 7 osztálya van. A 4 osztálynak föllállítására és főtartására vonatkozólag a községeknek eddigi törvényszabta kötelezettségek érvényben marad. III. A 4 osztályú polgári iskola tanterve akképen állapítandó meg, hogy önmagában is egészet alkosson. IV. Nagyobb községek szükségleteihez képest a teljes 7 osztályú polgári iskola állíttassék fel. V. A teljes 7 osztályú polgári iskola a 4 alsó osztályban adott általános műveltséget gyakorlati céljaihoz képest szakszerű irányban továbbfejlesztő intézet. VI. A teljes 7 osztályú polgári iskola tanterve akképen állapítandó meg, hogy záró (érettségi) bizonyítványa egyfelől a főiskolai képzettséget nem igénylő közigazgatási és közgazdasági pályákra, másfelől az egyéves önkéntességre jogosítson. VII. A négy osztályú polgári iskola magában is állítható. Teljes 7 osztályú polgári iskola azonban csak ott, a hol már van 5 osztály. VIII. A polgári iskola igazgatása és fölügyelete egységes és önálló. IX. A tanárok az egyetemen nyerjék szakismereteiket, külön tanárképzőben csak a gyakorlatot. X. A 7 osztályú polgári iskola jogosításainak sora.

A debreceni r. kath. főgymnasium kifejlesztése.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter helyszíni tárgyalást rendelt el a debreceni r. kath. főgymnasium nyolc osztályúvá fejlesztése ügyében s e tárgyalásra dr. Hóman Ottó miniszteri tanácsost küldötte ki. A tanácskozás a következő kérdéseket fogja felölelni: 1. Az iskola kifejlesztésének egyszersmindenkori és évi szükségletei; 2. a fedezet kijelölése; 3. a kormányzás körüli eljárás és a fentartók jogait, kötelezettségeit szabályozó több oldalú szerződés megállapítása. A miniszter felhívta a fentartó testületeket: a kegyes tanító rendet, a nagyváradi latin szertartású püspökséget, Debrecen sz. kir. város közönségét és a debreceni r. kath. egyházközönséget, hogy a tárgyalásra minél előbb nevezék meg küldötteiket. Hát a ref. főgymnasium kifejlesztésének ügye

mikor fog már dülőre jutni? Vagy talán azokat a növénydekeinket, kik innen évről-évre növekedő számmal kiszorúlnak, majd a r. kath. főgymnasiumba fogjuk adni? Hiszen jó helyen lesznek ott is, mert ott is jó magyar embereket fognak belőlük nevelni, de nekünk református szellemű magyar emberekre volna szükségünk.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. középkiskolai tanáregyesület kisújszállási közgyűlése.

Első nap.

A tiszántúli ref. tanáregyesület XV. rendes közgyűlését a múlt hónap 29. és 30. napján Kisújszálláson tartotta meg. A közgyűlés, a melynek legfontosabb tárgyai a konventi tanterv revisiójának kérdése és az alapszabályok módosítása voltak, úgy szellemi, mint erkölcsi tekintetben kiválóan sikerült lefolyásával teljes mértékben igazolta azt a törekvést, a mely a református tanügy felekezeti és nemzeti hivatásába vetett hittől áthatva, az utóbbi időkben a változott viszonyok folytán, hanyatlásnak indult egyesületet új életre támasztotta s az egyesület szervezetének új alapokra fektetésével a református tanárság számára azt az állást, a melyet az országos tanügy terén a múltban elfoglalt, az új idők viszonyai között is biztosítani igyekezett. Ha az egyesület abban az irányban, a melyben megindult, kitartóan tovább halad, hatásának körébe rövid időn be fogja vonni az ország összes református iskoláinak tanárait is s így, a mi annyi buzgó törekvés és jó akaratú kísérlet után nem sikerült, a legtermészetesebb úton, a szellemi hódítás fegyvereivel meg fogja valósítani az országos református tanáregyesület eszméjét is.

A közgyűlés sikerének érdeme első sorban az egyesület kitűnő vezetését illeti, de kiváló részük van abban a hevesnagykunsági egyházmegye, a kisújszállási ref. egyház és Kisújszállás városa vezérferfiainak, a főgymnasium derék tanári karának és a város intelligens közönségének is. Azzal az igazán meleg érdeklődéssel, a melyet mindezen tényezők a közgyűlési tárgyalások iránt tanúsítottak és azzal a szíves vendégszeretettel, a melylyel a tanügynek körükben időző munkásait körülvették, ujjal bizonyosságot tettek arról a magas fokú culturalis érzékről, a mely a művelődés érdekeiért velők annyi áldozatot hozott s a melyről a kisújszállási főgymnasium a maga imposans épületével és modern berendezésével oly ékesen beszél. Ha az alföldi magyarságnak mindenütt ilyen vezetői volnának, az egységes magyar nemzeti állam és társadalom eszméje sikerebben nyomulhatna elő békés hódításának útján.

A közgyűlés december 29-én, délelőtt 9 órakor vette kezdetét a főgymnasium dísztermében, miután előbb az állandó bizottság tartott ülést a közgyűlés tárgyainak előkészítése céljából. Az elnöki emelvénnyel az elnökségen kívül ott láttuk *Doroghy Lajos* helybeli ref. lelkészt, a hevesnagykunsági egyházmegye esperesét, *Horthy István* főrendiházi tagot, az egyházmegye gondnokát, *Gulyás Lajos* ref. lelkészt, a főgymnasium igazgató tanácsának elnökét, *Pethe Gábort*, a kisújszállási egyház főgondnokát és *Gaal Kálmán* polgármestert.

A nagy számmal megjelent egyesületi tagok közt ott volt *Zsigmond Sándor* egyházkerületi főjegyző és *Géresi Kálmán* tankerületi főigazgató is.

A közgyűlést *Dóczy Imre* egyesületi elnök tőle megszokott magvas beszéddel nyitotta meg, a melyben meggyőző erővel fejtegeti a református nevelési irány ápolásának jogosultságát, a melyet az az örvendetes körülmény, hogy a nemzeti irányú nevelés ma már a református iskolák nevelési irányával összeesik, feleslegessé nem tesz, mert a mellett hogy iskoláink ez esetben is nemzeti feladatot teljesítenek, bizonyos különbségek szükségesek az eszmék tisztázása és az általános nemzeti tanügy haladása érdekében. A közgyűlést megnyitván, első sorban az egyesület köszönetét és háláját tolmácsolja a főgymnasium fentartótestülete az egyházmegye elnöksége és a város közönsége iránt. A beszédet lapunk jövő számában fogjuk közölni.

Horthy István egyházmegyei gondnok az egyházmegye nevében üdvözlö az egyesületet és köszönetét fejezi ki azért, hogy az egyesület ez alkalommal az egyházmegye területét választotta nemes feladatú munkásságának színterül.

Gulyás Lajos lelkész, mint az igazgató tanács elnöke, a fentartótestület nevében üdvözlö a közgyűlést, eszmékben gazdag beszédben fejtegetvén a tudomány és a hit, az egyház és az iskola egységét.

Gaal Kálmán polgármester a város közönsége nevében *Pallagi Gyula* főgymn. igazgató pedig a főgymnasium tanári kara nevében üdvözlö az egyesületet.

Örömmel fogadta a közgyűlés *Beöthy Zsoltnak*, az országos középiskolai tanáregyesület nagyérdemű elnökének üdvözlö táviratát.

Következett a jegyzői jelentés, a melyet *S. Szabó József* egyesületi jegyző olvasott fel. Rövid vonásokban vázolja az egyesület két évtizedes történetét s beszámol a központi bizottság múlt évi működéséről. A közgyűlés a jegyzőnek kiválóan bízgó működéséért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

Ezután *dr. Gulyás István* az egyesület pénztárnoka terjeszti elő jelentését az egyesület vagyoni viszonyairól. Az egyesületi élet két évi pangása folytán mintegy 1000 frt veszteséget szenvedett az egyesület, mivel arról a két évről tagsági díjat nem lehetett szedni. Mindamellet is az egyesület vagyona mintegy 4800 frtot tesz, a melybe 868 frt tagdíjhátrálék is bele van számítva. A pénztárnoknak, a ki e tisztében is nagy buzgósággal jár el (a pénztári könyveket a kettős könyvvitel szerint vezeti) a közgyűlés a múlt évről 50 frt tiszteletdíjat szavazott meg.

Majd *Sinka Sándor*, a debreceni főgymnasium igazgatója tartott nagy érdeklődéssel hallgatott és általános elismeréssel fogadott felolvasást a *konventi tanterv revíziójáról*. Az egyetemes konvent ugyanis 1898. március havában tartott ülésében tekintettel az állami középiskolák tantervének akkor folyamatban levő revíziójára, elrendelte egy önálló gymnasiumi tantervjavaslat készítését oly módon, hogy a gymnasiumok tanártestületeinek véleménye még ugyanazon év június havának elsejére bekérve és az egyetemes tanügyi bizottság által tárgyalatván, a megállapítandó javaslat, mint egyetemes tanügyi bizottságunk szakvéleménye oly időben terjesztessék fel a tanügyi kormányhoz, hogy az az állami tanterv végleges megállapításánál figyelembe vehető legyen. Az idő rövidsége miatt azonban e megbízásnak a tanártestületek már alig tehetek eleget s a debreceni főgymnasium tanárkara is abban állapodott meg, hogy előbb az állami tanterv revíziójára vonatkozó megállapodások bevárandók. Az országos közoktatásügyi tanács ide vonatkozó javaslata csakhamar meg is jelent, a melyben mint vezérelve a nemzeti szempontoknak

fokozottabb érvényesítése és a középiskola két fájának egymáshoz közelebb hozása domborodnak ki, az 1883 évi középiskolai törvény érintetlenül hagyásával. Mivel a revisionalis javaslat éppen a nemzeti vonatkozású elemek nagyobb mérvű felkarolásával a conventi tantervhez közeledik, törvényváltoztatás pedig célba véve nincs, az előadó önálló tanterv készítését nem tartja szükségesnek, azonban kívánatosnak látja, hogy a konventi tanterv az eddig szerzett tapasztalatok felhasználásával módosíttassék és a közoktatásügyi tanács tervezetéhez közelebb hozassék. Indítványozza továbbá, hogy a közoktatásügyi kormány kéressék fel, hogy az így revideált tantervnek államsegélyes gymnasiumunkban való alkalmazását engedje meg.

A felolvasást lapunk más helyén egész terjedelmében közöljük.

Dóczy Imre elnök felhívja a közgyűlés figyelmét arra, hogy az állami tanterv revíziója még nem befejezett dolog s hogy a közoktatásügyi tanács revisionalis tervezetéből igen sok dolog nem is fog megvalósulni. Így pl. a latin nyelv óraszámának leszállítását irányadó körökben már elejtették, a természetrajznak az I. és II. osztályba mint önálló tantárgynak a bevitelére nézve azonban komoly szándék mutatkozik. Általában az az elv jutott érvényre, hogy nem kell a tantárgyak számát szaporítani, hanem inkább kevés számú tantárgy keretében kell a középiskolai oktatás anyagát feldolgozni, Az állami tanterv revíziójára vonatkozó tervezet tehát nem elég szilárd alap arra nézve, hogy vele a mi tantervünk a revízió szempontjából összeméressék. Mind a mellett ő is szükségesnek tartja sok tekintetben a változtatást. Így egyetért az előadóval abban, hogy Cicero a VI. osztályból a VII. osztályba teendő át, sőt ennek az auctornak a tárgyalását a VIII. osztályra is ki kell terjeszteni. Fontosnak tartja az előadó által felvetett eszmék közül a magánolvasmányok canonjának megállapítását, hogy a különböző intézetek ifjúságának olvasottságában tapasztalható nagy mértékű különbségek elenyészessenek. Az olvasmányok ezen sorozatának megállapítását az egyesület feladatának tekinti. Hozzájárul az előadónak úgy a tantervrevíziója, mint a revideálandó tantervnek az államsegélyes gymnasiumainkban való alkalmazás tekintetében tett javaslatához. Reméli, hogy ez utóbbi megvalósítása elé nem fog a tanügyi kormány akadályt gördíteni, ha látni fogja, hogy az állami tanterv és a mi tantervünk közt elvi eltérés nincs s ha hivatkozunk arra, hogy gymnasiumunkban éppen a konvent határozatára az állami tantervhez kiadott utasítások tekintetnek irányadóul s hogy úgy a középiskolai törvény, mint az államsegélyre vonatkozó szerződések az állami tantervtől, a melyet mint minimális követelményt állítanak fel, bizonyos eltéréseket megengednek.

Dr. Nagy Zsigmond utal arra a túlságos megterhelhetésre, a melynek a tanárok a népesebb intézetekben az írásbeli dolgozatok révén ki vannak téve s a mely úgyszólván lehetlenné teszi rájuk nézve az önképzést. Ennek a bajnak orvoslását szintén meg kell kísérteni a tantervrevízió keretében.

Az elnök a közgyűlés megállapodásait a következőkben foglalja össze:

1. A közgyűlés az előadónak jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.
2. Új alapokra fektetett tanterv készítése nem szükséges, hanem meglévő tantervünk az állami tanterv revíziójának bevárásával, a szaktestületek véleményének

meghallgatása alapján, a megváltozott viszonyokhoz képest módosítandó.

3. Ha a revideált tanterv elkészül, az egyesület felkéri az egyetemes konventet, hogy a közoktatásügyi kormányt keresse meg a revideált tanterv használatának államsegélyes gymnasiumainkban való engedélyezése iránt

A felolvasó asztalnál ezután *Molnár József* miskolci főgymn. tanár foglalt helyet, a ki *A hagyományok jelentősége a prot. iskolákban* című értekezését olvasta fel. Érdekesen tárgyalta a protestáns iskoláknak azokat a közös vonásait, amelyek ez iskolák történetén keletkezésüktől kezdve jó részben a mai napig végig vonulnak, a milyenek a nemzeti élettel és társadalommal való szoros kapcsolat, az egyház és iskola kölcsönös támogatása, az anyaiskolák és partikulák közötti szoros viszony, a tanári testület egységes és hagyományos szelleme azon a réven, hogy az iskola maga nevelt magának tanárokat, az ifjuság bevonása az iskola vagyonának kezelésébe és az iskolai fegyelem fentartásába, a tankönyvek állandósága és tekintélye, a vallásosság és hazaszeretet ápolása.

A széles körű tanulmányra valló élvezetes előadásért a közgyűlés köszönetét fejezte ki az előadónak.

Ezzel a közgyűlés első napjának programja lezárult, a közgyűlés tagjai a városi vendéglő nagy termébe vonultak, a hol tiszteletökre az egyház és a város közönsége gazdag ebédet adott. A lelkes hangulatban lefolyt lakomában részt vett az egyházmegye elnökei kívül a város intelligentiájának színe-java.

Az ebéd után a főgymnasiumot tekintették meg a vendégek. Mi, a kik itt Debrecenben súlyos és sok tekintetben kezdetleges viszonyok között végezzük a tanári hivatás nehéz munkáját igazi lelki örömmel szemléltük azt a külsőleg monumentalis, belsejében pedig a modern igények szerint berendezett intézetet, a mely a tanítás, egészség és jóízű követelményeit kielégítve, kellemes otthonul és dolgozó helyül szolgál tanárnak és tanulóknak. Hála érte a fentartótestület áldozatkészségének és a mi nélkül mindez nem lett volna elérhető, a magyar állam segítségének. Csak az elfoglaltság táplálhat ma már aggodalmat az iránt, [mintha így felsegített iskoláink, ellátva a sikeres működés minden feltételével, a református szellemű nevelés tekintetében is nem tölthetnék be hivatásukat ép olyan jól, mint bármikor a múltban. Sőt meg vagyunk győződve arról, hogy iskoláink révén annál több szellemi és erkölcsi haszon haramlik egyetemes egyházunkra is, minél kedvezőbb viszonyok között és így minél nagyobb eredménynyel végezhetik a tanítás és nevelés nagy munkáját.

A tanári kar egyházas szelleme pedig nem attól függ, hogy a fentartótestület választja-e vagy a miniszter nevezi-e ki a tanárt. Annak a tanárnak egyházas érzülete, a kiből csak az tartaná a felekezetéhez való ragaszkodást, hogy kizárólag a fentartó testületnek köszönheti állását, bizony semmi értékkel nem bírna az egyházra nézve.

A gyűlés első napját a városi nagy vendéglő dísztermében fényes bál rekesztette be, a melyet a főgymnasium tanári kara, a főgymnasium tápintézeti alapja javára rendezett.

K. S.

Második nap.

A gyűlés második napján a tagok száma némileg megfogyott, de élénk érdeklődése nem. A főgymnasium díszterme is melegebb, otthonosabb volt, mint első nap.

Az arcon engedtek ünnepélyes jellegükből, általános jókedv áradt szét, főleg a fiatalok között, kiknek egy-némelyikét még mindig egy átvirrasztott bái éj édes izgalmi tartották fogva.

Hát mindenképen volt ok a másnapi jó kedvre, melynek derűje előmlött a világos, szép dísztermen. E jókedvet még növelte a *Dobay Sándor* józsi, szellemes felolvasása; de mielőtt ebbe az Eldorádóba jutott volna a gyűlés, végig kellett magát ennie egy káshegyben, azaz letárgyalnia az alapszabályok módosítására és a tankönyvkiadásra vonatkozó tervezetet. Huzamos ideig tartott ez, mert sok embernek fölébred a lelkiismerete, melynek megnyugtatása több esetben nem volt könnyű és hamari feladat. Kétszer szavazni is kellett. Végre úgy 11 óra felé csekélyebb, lényegtelenebb módosítások mellett elfogadták a központi, illetve állandó bizottság javaslatát, mely e néven utoljára szerepelt, a menüiben jövőre, az új szabályzat értelmében, már központi, illetve nagy választmány a neve. A módosított szabályzatot az egyesület fölterjeszti az egyházkerülethez s onnan, megerősítés végett, a miniszteriumhoz.

Most komoly, megható pillanat következett. Mert a búcsú mindig megható, még ha conventionális is. *Dóczy Imre* elnök tisztársai és az állandó bizottság nevében is lemondását jelentette be, s már épen búcsúpillanatot vetett elnöki székére, a mikor elementáris erővel tört ki az iránta érzett tisztelet és szeretet. „Éljen Dóczy!” „Éljen az elnök!” „Közfelkiáltással, egyhangúlag kérjük a maradásra!” Hát maradni kellett és egyáltalában nem bajlódni tovább semminemű titkos szavazással. A többi tisztségekre azonban elrendeltetett az új szabályzat értelmében 3 évre a titkos szavazás és a szavazatszedő bizottság tagjaiul megválasztottak dr. *Pallagi Gyula* elnöke alatt *Kozma Sándor* és *Faragó Bálint*.

Ekkor 10 perc szünet következett, mely idő alatt a szavazatokat szedték össze. Nyomatott lisztákon szavaztak, melyeken *Karai Sándor* volt jegyzőnek proponálva, a ki azonban előtte való nap kézzel-lábbal tiltakozott jelöltetése ellen. Ezt tette a volt jegyző, *S. Szabó József* is, a ki túlterheltségére való tekintetből érezte magát kényszerítve a rendkívül megzavart állástól végleg megválni. No de míg a szavazatokat megszámlálja küldöttség, nézzük addig mi történik az újra megnyitott gyűlésben.

Dobay Sándor olvas a szülőkről a szülőknak.

De szülők alig vannak, legfőlebb tanárszülők. Aggódik is erősen *Dobay* és aggódásának kinyilatkoztatásával kezdi felolvasását. Kár volt azonban aggódnia, mert pompás felolvasása az egész hallgatóságot elragadta. Éles megfigyelés, eredeti humor nyilatkozott elmefuttatásában, melynek azonban — mint maga is kiemelte — komoly paedagógiai magva van. A gyűlés mindvégig élvezettel hallgatta, sok helyen megnevette a felolvasást, melyet még élvezetesebbé tett a *Dobay* komikai hatásokra alkalmas előadása. A végén tüntető eljenzés és minden oldalról való gratulatio volt a felolvasó jutalma.

Több rendbeli indítvány került ezután szőnyegre. A kisújszállási tanári kar azt indítványozta, hogy a pótló érettségi vizsgálatok ne csak Debrecenben, hanem felváltva a kerület minden főgymnasiumában tartassanak. A gyűlés hozzájárult és ez iránt fölterjesztést intéz a kerületi közgyűléshez. *Barcza József* kisújszállási tanár a táncitanításnak a gymnasiumokba leendő behozatala tárgyában indítványozott. Szép célok vitték reá; modern, perfect gavallérrá és sima salonférfiakká akarja most nagyon is darabos és szegletes ifjainkat tenni. Erre persze sok

óra, külön tánc- és illemtanár, s mindehez pénz kellene. Az indítvány a jelenlegi tanterv és óraszám mellett kivihetetlen, de az egyesület a tanárkarokat még is fölhívja, hogy lehetőleg igyekezzenek a társaságban való ügyes forgolódást elsajátíttatni és hogy a tánckursusra legyen gondjuk. *Borsos Benő* a vasúti kedvezményes jegyeknek a felekezeti tanárookra leendő kiterjesztése, illetve e kiterjesztés kieszközlése mellett nyújtott be indítványt, melyet elfogadtak és megbízták a központi választmányt, hogy egy deputatiót menessen ez ügyben a miniszteriumhoz.

Erre jelentést tett a szavazatszedő küldöttség. Alelnöknek (ilyen is lesz már) egy szavazat híján megválasztották *Sinka Sándort*. A jegyzőségre *Karai Sándor* kapott 14, *S. Szabó József* 15 voksot. Egy szavazat nem a világ, de mégis elengedő volt arra, hogy minden húzódozása ellenére *S. Szabó József*re tolják ismét a jegyzőség szekerét. De ha majd megfeneklik a kátyúban, ne vegyék tőle rossz néven! Pénztárnokká *dr. Gulyás Istvánt* egyhan ulag választották meg, a ki lelkiismeretesége és erélyes utánjárása mellett főleg a sokak előtt misztikus kettős könyvvitel bátor behozatalával vonta magára pénztárnoki minőségében a közfigyelmet. A nagy választmány tagjai lettek: a) Debrecenből: Beczner Frigyes, Elek Lajos, Géresi Kálmán, Karai Sándor, K. Kiss József, Kovács Lajos, dr. Nagy Zsigmond, Orosz István, dr. Öreg János, Sass Béla. b) Vidékről: Barkász Károly, Borsos Benő, Dobay Sándor, Faragó Bálint, Fejér Lajos, Futó Mihály, Géresi Imre, Horváth Ferenc, Kozma Sándor, Molnár József, Nagy Elek, Osváth Ferenc, dr. Pallagi Gyula, Regézi Sándor, Szeremlei Barna.

A jövő évi közgyűlés Hódmező-Vásárhelyen fog tartatni, a hova Futó Mihály főgymnasiumi igazgató hívta meg az egyesületet Hódmező-Vásárhely városa és a főgymnasium fentartó testülete nevében.

Ezután az elnök melegen megköszönvén a gyűlésen való részvételt és szíves vendéglátást a fentartó testületnek és a városnak, majd *Horthy Istvánt*, a ki mindkét napi gyűlésünkön a legelénkebb részt vett, szíve mélyéből hálás köszönettel illetvén, a gyűlést berekesztette. A tagok az elnök éltetésével oszlottak szét.

S. Sz. 7.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

67. Bojt.

A bojti ev. ref. egyház keletkezése a XVII-ik század közepére tehető. Az egyház anyakönyve az 1765. évben kezdődik s ezen I-ső anyakönyv legelső lapjára, ma már alig olvasható betűkkel fel vannak jegyezve, az 1681-ik évtől fogva itt szolgált lelkészek nevei, ezen sorrendben:

1681—1711-ig Diószegi Sámuel, Ónadi, Szeghalmi, Debreczeni István, Liezkai nevéek.

1711. Jenei.

1718—1719. Szoboszlai.

1719—1725. Nádudvari Mihály.

1725—1727. Sosmosi György.

1727—1728. Sentei Mihály.

1728 végén Komáromi János.

1728—1729. Lévai Zsigmond.

1729—1732. Pesti István.

1732—33. Polgár István.

1733—1736. Komáromi János.

1736 közepétől az év végéig Györi János.

1737 ápril 24-től 1744-ig Lévai Zsigmond.

1744—1746. Csalánosi István.

1746—1749. Huszti András.

1749—1755. Kegyes István.

1755—1776. Kádár János.

1776—1799. Soós János.

1799—1806. Mósonyi Sámuel.

1806—1815. Váczi Sándor.

1815—1826. Pap István.

1826—1838. Imre József.

1838—1861. Varga Pál.

1861-től a mai napig Csillag Lajos.

Templomunk 1773-ban épült. 1861-ben az elavult zsindeletet helyett új cseréptetőt nyert, ugyanekkor a parányi kis ablakok helyett, nagyobb méretű ablakok alkalmaztattak. Ezen újítás került 1654 frtba.

Az 1785-ben készült két kis harangaink helyett, melyek ketten nyomtak 168 kilogrammot, az 1888-dik évben, a gyülekezeti tagok önkéntes adakozásából 1385 frt értékben 2 új harangot öntettünk Walser Ferencz budapesti gyárossal, mely két új harangnak súlya 7 métermázsa.

A templomban levő úrasztalát Csizmadia Ferencz egyháztag készítette 1863-ban 58 frt értékben.

Van az úri szent vacsora kiszolgáltatásához két ezüst pohár, belseje aranyozott, egyiket készítette az egyház, másikat n. Varga Ferenc egyháztag. Van egy ezüst kanna, készítette n. Varga Ferenc egyháztag. Ezen 3 drb értéke 200 frtra tehető.

Az egyik pohár felirata: „A ref. Bojti sz. Ekkla számára Varga Ferencz úr maga költségén készítette 1788-ik esztendőben“.

A másik pohár felirata: „A Reformata Bojti sz. Ekklesiáé ez a pohár, készített Anno 1791-ik esztendőben“.

Van egy tányér ezüsből aranyozva, szélén körül e felirással: „A Bojti Ref. Szent Ekklesiáé, melyet maga költségével készített az 1780-ik esztendőben“. A tányér fenekén pedig ezen körirat látható: „N. Varga Ferencz úr a maga költségén aranyoztatta 1790.“

A 2 új harang felirata: „A hívek önkéntes adakozásából készült 1888.“

Van néhány darab úrasztali terítők, egyszerű himzéssel ellátva. Egy fehér selyem nagy terítő, készítette Varga Gáspárné született Simon Juliánna.

A szószéket díszes kék selyemmel a mult évben vonatta be jelenlegi egyházi gondnokunk Pető A. Mihály és neje Balácsi Juliánna.

Bojti ev. ref. kis egyházunk több feljegyzésre való adattal nem szolgálhatván, e jegyzéket bezárom.

Bojton, 1897. febr. 23.

Csillag Lajos,
ev. ref. lelkész.

68. A keér-semjéni ev. ref. egyház belállapota 1875-től.*

A semjéni és keéri társegyház a reformáció meghonosodása óta egy ekkleziást képezett az 1874. évig. Azonban ez utóbbi népességre felülmúlván Semjén községét, egy új lelkészlakot készített, melybe Varga Menyhért akkori lelkész az anyaegyház beleegyezése nélkül átköltöztették. Ezen oknál fogva a sértett anya-

* Eddig terjedt a H. Kiss Kálmán által kiadott szatmári ref. egyházmegyét érdeklő tört. könyv. B. A.

egyház előjárósága az egyházmegyére folyamodást intézett, melyben határozottan kijelenté a keéri egyháztól való megválásuknak s külön egyházzá alakulásuknak tervbe vételét. Az előadott indokok alapján 1873. szept. 20-ik napján Fehér-Gyarmaton tartott egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvének 15-ik sz. határozata folytán küldöttség bocsátatott ki a semjéni egyházba, egy új díjlevélnek elkészítése és az új paplak felállítása céljából, mely küldöttségi munkálat jóváhagyás és megerősítés végett 1874. ápril havában Debrecenben tartott egyházkerületi közgyűlésre beterjesztve, 156. sz. a. végzésileg kimondotta a semjéni egyházközség újbóli anyasítását s a lelkész szabad választhatását. Ennélfogva még az 1874-ik év május havában Balogh Áron borzovai lelkész titkos szavazás útján elválasztatott, ki azóta folyvást és maig is ott lakik.

Belépésekor mindjárt a régi közösen használt anyakönyvből a semjéni egyházközséghez tartozó szülöttek, eskettek és halottak névsorát egy külön álló anyakönyvbe lemásolta s egy diáriummal együtt be-kötötte.

A keér-semjéni ev. ref. egyház gondnokai: 1875 Petőh Pál, 1876–77 Lakatos Gábor, 1878–79 Balogh Sámuel, 1880–81 Zs. Siket Ferenc, 1882–83, 84 és 85-ben Siket Lajos, 1886 Kovács András, 1887 Lakatos József, 1888 Bódor István, 1889 id. Bódor András, 1890 Siket Péter, 1891–92 Balogh Miklós, 1893 L. Siket Ferenc, 1894 Balogh Antal, 1895 Lábos Ferenc.

Tanítói voltak: 1874–1878-ig Kolumbán Bálint, ki az új lelkészlak felépítésére kegyesen adott 70 forint államsegélyt nt. K. A. esperes urtól átvevén, elköltötte, mely évi jövedelméből az egyháznak visszarendeltetett, majd a papi udvarra földet szállító Kovács László szekereinek küllőjét baltával ketté vágta s e miatt előjáróság a vizitáció előtt változtatását kérte. Horváth Pál 1878–1882-ig, ennek kérelme tolytán lett a tanítói belső telek a faiskolával kicserélve. Dudás Dániel hanyag tanító 1882–1886-ig. Szikszay Albert 1886–1888-ig, időközben Angyalosba ment. Erdelyi Gusztáv 1888-tól mai napig jó sikerrel tanít.

I. Az egyház gyarapodását illetőleg:

Az elavult s tarthatatlanná vált paplak helyett 1875-ben Petőh Pál gondnoksága alatt épített az egyház egy 10 öl hosszú, 5 öl széles, 10 láb falmagasságú lelkészlakot, faszindely tetőzettel, egy kútat, sütőt, két élestárt 1290 forint költséggel. 1878-ban Balogh Sámuel gondnoksága alatt épült a tanítói lak és iskola egy fedél alatt, a kor kívánalmainak megfelelően 1127 frt költséggel. 1879-ben 145 forintért védtöltés az egyház földjénél, a Tur, Tisza, Szamos folyók gyakori kiöntései ellen, ugyanez évben vétetett körül a parochialis telek 158 frtért deszka kerítéssel, 1883-ban tanítói udvaron 8 öl hosszú, 2½ öl széles istálló és kamara egy fedél alatt 124 forint költséggel. Bádógos tornyában két harang van, az egyik 3 mázsa 69 font súlyút 1884-ik évben 317 forintért öntötte Pap Antal Szatmáron, a kisebb egy mázsa 1846-ban Kovács Mihály egyháztag ajándékozta. 1885-ben lelkész udvarán egy 11 öl hosszú, 2½ öl széles istálló és kamara egy fedél alatt, ugyancsak 10 öl hosszú, 2 sukk széles, egy öl magas lécezett göré, a kettő együtt készült 254 forint költséggel, 1886-ban az iskola székekkel és padozattal szereltetett fel 100 frtért. 1890-ben templom mennyezetét 16 forint költséggel megerősítették. 1891–92-ben tanító udvarán

egy kútat és egy közös sütőt építettek 176 forintért 1895-ban a templomot 222 forintért bezsindelyeztették, majd ismét mintegy 35 köböl búzát tartalmazó élestár készítettett 23 frtért. Minden itt elsorolt épületei az egyháznak a templommal együtt a tűz ellen biztosítva vannak. Végül 1894-ben 500 forint adósságát a debreceni iskolának az egyház pénztárából kifizették. Ezen 20 évet magába foglaló építkezést részint önerejéből, részint országos segélyezésben, egyházhatósági támogatással vitte véghez az egyház s ennek tulajdonítandó, hogy az 1866/7-ik évben épült új templomának tornya még most is meszeletlenül áll.

II. Az egyház vagyoni állapota:

Urasztali eszközök: kevés kivétellel mindazok, melyek H. Kiss Kálmán szatmári egyházmegye történetének a semjéni egyházra vonatkozó adatai között 545-ik lapon olvashatók. 1894. évben Nagyságos özv. Kállay Istvánné szül. Rózsa Hermina róm. kath. urnő egy értékes urasztali abroszt ajándékozott. Kovács András két pléh perselyt lakattal ellátva készítettett az egyház költségén.

Anyakönyvek: I. drb. 1787–1839-ig. II. drb. 1839–1874-ig és 1874-től a mai napig. Körlevelek és számadási jegyzőkönyvek. A gondnoki számadási jegyzőkönyvek 1884-ik évtől kezdve. Aranykönyv, Egyházkerületi és egyházmegyei jegyzőkönyvek 1874-től, Konventi jegyzőkönyvek, Iskolai értesítők, Család-könyv, Egyházi törvénykönyv, Végre 1833-ból való parochialis és 1882. évről gondnoki pecsétnyomó. Néhai Vincze János által az egyháznak hagyományozott 2 kat. hold 800 □ öl szántóföldről szóló végrendelete s egyéb régi irományok az egyház 1877-ik évben készült ládjában.

III. Lelkész és tanító fizetése.

1-ször: Lelkész fizetése: 20 köböl tiszta rostált buza, 72 frt szénaváltság, 7 öl kemény tűzifa, udvarára szállítva, 22 forint garaspénz, 22 hold 1071 □ öl szántó kaszáló föld, melyből 6 hold szántóföld és 4 hold legelőért az egyház fizetendi az adót, 8 drb jószágra legeltetési illetőség.

2-ször. Tanítói fizetés: 8 köböl kétszeres, 2 öl kemény tűzifa, udvarára szállítva, 9 forint garaspénz, tandíj 20 forint, minden tanítványtól 40 krajcárt számitván, mellé 50 véka szemes tengeri, ugyanannyi csirke vagy váltság fejében 20 krajcár, 11 hold 178 □ öl szántó-kaszáló föld, 2 hold legelő illetőséggel. A belhivatalnoki földekért az egyenértéki adót az egyház fizetendi, az egyenes adót pedig a belhivatalnokok tartoznak fizetni. Stóla az egyházkerület szabványai szerint. Az ő temető osztatlanul a lelkészé és az új temetőnek 2/3-a, 1/3-a a tanítóé.

Az egyház közvetlen birtokában van 60 kat. hold 1076 □ öl szántó kaszáló föld; ezt az egyházközség házilag kezeli és minden munkáját végzi a maga idejében.

Népesség. Lelkek száma: 423, új házasok száma 4; szülöttek száma 23, halottak száma 8, Konfirmáltak száma 11; Tankötelesek száma 57. Ismétlők 12.

A fenti adatokat jegyzette: Keér-Semjén, 1897. febr. 22-én:

Balogh Áron.
ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Felhívás előfizetésre.** Lapunk a múlt számmal tizenkilencedik évfolyamába lépett s mi — mint most egy éve, mikor e lap szerkesztését átvettük — ismét bizalommal fordulunk egyházkerületünk nagyérdemű lelkipásztoraihoz, világi kormányférfiaihoz, tanári és tanítói testületéhez, hogy hathatós erkölcsi, szellemi és anyagi támogatásukat, a melyekre oly nagy szükségünk van, hogy nálok nélkül lapunk fenn sem állhat, — a beállott új esztendőben se vonják meg tőlünk. Lapunk iránya a régi. Anyaszentegyházunk közjavát akarjuk szolgálni híven, becsületesen, legjobb meggyőződésünk szerint, gyarló erőnkől telhető nyomatékkal. Nagy érdekeit egyéni szeszély, hiúság, avagy rombolási hajlam áldozatául sohasem fogjuk oda dobni, de a komoly megfontolás után felösmert igazságnak mindenkor tért nyitunk s mint az elmúlt évben, ezután is hangot fogunk adni, ha szinte a legkényesebb személyi tekintetekkel és magán érdekekkel találók is szemközt magunkat. Az evangyeliomi hitélet ápolásán és ama lelki ország eszményképén, melyet anyaszentegyházunk megtestesíteni volna hivatott, odaadással fogunk csüggeni, mert lehetetlen nem éreznünk, hogy tömérdek bajaink s a bennünket környező ezer veszély tömkelegének közepette csak ezek adhatják kezünkbe a megszabadító Ariadne-fonalat. A szerkesztőségben végbement személyváltozást már mult számunkban jeleztük. *Karai Sándor* főgymn. tanár, a kiadóhivatal kezelése mellett, lapunk tanügyi rovatának vezetését is volt szíves elvállalni. *S. Szabó József*, lapunk hivatott és fáradhatlan belmunkatársa, erre az évre is felajánlotta közreműködését s állandóan ő fogja vezetni „Irodalom“ című rovatunkat. Hangsúlyozzuk, hogy lapunk *sulyos anyagi válságán még nem esett átál s fennállása anyagilag máig sincs biztosítva*, a minek — noha a szellemi munkát idáig úgy szólván semmivel sem díjaztuk, mert nem díjazhattuk — némi részben éppen magunk is vagyunk az okai, kik a lap 1½ íves keretét, előfizetőink szellemi érdekéből, lépten-nyomon áthágtuk a nélkül, hogy az előfizetési díj emelésére csak gondolni is mertünk volna. De viszont éppen innen meritünk jogcímet, hogy az illetékes körök jóindulatára s támogatására appellálhassunk. — Egyházkerületünk igen tisztelt lelkészeit, tanárait és tanítóit napi hireink élénkségének, változatosságának és megbízhatóságának érdekéből, bátorkodunk közelebről arra is fölkérni, hogy az egyházi és iskolai élet minden figyelmet érdemlő mozzanatát kegyeskedjenek velünk — ha csak egy levelező-lapon is — pár sorban közölni, mert olvasóink

jogos várakozását csak így elégíthetjük ki. Magunkat olvasóink jóakarataiba, fogyatkozásainkat és gyarlóságainkat kegyes elnézésökbe ajánlván, mindnyájoknak boldog új esztendőt kívánunk.

— **Apró hírek. Egyházkerületi világi főjegyzőválasztás.** A hódmezővásárhelyi presbyterium egyhangúlag *Ujfalussy Bélára* adta szavazatát az egyházkerületi világi főjegyzőség betöltése tárgyában. — **As ó testamentum átdolgozott fordításban.** Megjelent s 8°, bőrben kapható Dr. Moody András skót lelkésznel a skót „Biblia Társulat“ képviselőjénél, példányonként 1 forint 20 kron Budapest, Rudolf-rakpart 8. szám. Felhívjuk rá lelkésztársaink figyelmét. — **A berlini egyetem** első nődoktorát, *Neumann Elsa* kisasszonyt az ottani philosophiai facultas mult év dec. 15-én cum lande promoveálta. Különben a berlini egyetem ebben a fél évben érte el fennállása óta a legmagasabb létszámot. A bejegyzett egyetemi hallgatók száma ugyanis jelenleg meghaladja a hat ezeret (6151), holott a tavalyi téli félévben csak 5606, a legközelebb mult nyári félév alatt pedig 4648 volt. A rendes hallgatókon kívül még 4841 egyén van feljegyezve az előadások hallgatására s ezek közül 234 nő. — **A prágai egyetem** színes jelvényeket viselő német studentjeinek a rendőrség megtiltotta az in corpore való föllépést. Az ilyen német egyetemi hallgatók tehát ezután legfeljebb *hármassával* jelentkezhetnek az utcán. — **A potsdami** udvari és helyőrségi templomot, melyet nemrég restauráltak, december 18-án a német császári pár jelenlétében avatták föl. A császárnő ez alkalommal remek szószéki bibliát ajándékozott a templomnak.

— **Gyülekezeteink köréből. Népmozgalmi adatok a debreceni ev. ref. egyházban.** A debreceni ev. ref. egyházban a mult évben összesen 1733 gyermek született; még pedig élve törvényes fiu 732, leány 689, törvénytelen fiu 97, leány 102; halva törvényes fiu 46, leány 44, törvénytelen fiu 15, leány 8. Meghalt 1377 egyén, még pedig 681 férfi, 696 nő. Egybekelt tiszta pár 285, vegyes 53, összesen 338. Áttért más felekezetből 10 fi, 8 nő, együtt 18. Kitért más házába 5 fi, 20 nő, együtt 25. Szaporodás 349. A gyülekezet népessége 1898. végén 22126 finemen, 22630 nőnemen lévő, összesen 44756.

— **Debreczeni főiskolánk tanártestülete** hagyományos szép szokásához híven, új év első napján, részint testületileg, részint küldöttségileg az idén is tisztelt egyházkerületünk köztisztelet-környezte ősz püspökénél főt. *Kiss Aron* úrnál, a fáradhatlan tevékenységű, buzgó egyházkerületi főgondnoknál, *gróf Degenfeld Józsefnél*, valamint főiskolánk érdemes helyi gondnokánál, *Simonffy Imrénél*. A tanári kar tiszteletét, ragaszkodását és szívből fakadt jókívánatait mind a három helyen *Csiky Lajos* theol. dékán tolmácsolta, ki ez idő szerint a legmélyebb sajnálatunkra még mindig betegen fekvő *Kovács Sándor dr.* akad. igazgatót helyettesíti. A tisztelgést főiskolánk főkormányosai mindenütt szívesen fogadták s az alma mater iránti meleg érdeklődésök hangsúlyozásával viszonozták.

— **Az Erzsébet királyné ösztöndíj-alapítványra** újabb adakozók: szalacsi ref. egyház 4 korona, Nagy Imre 1, Szöllösi Antal lelkész 10, Polareczky Ferenc 3, dr. Paku Imre 4, Rotter Gyula 2, beregi esperesi hivatal 12, Csernák István 4, Bakóczy János 10, Heykal J. Ede 3, Kiss Elek 10, szoboszlói ref. egyház 20, Soltész László 10, Zsigmond Sándor 5, Kovács Gyula 5, dr. Malatinszky József 4, Fekete Sándor 2, Szécsi Miklós 1.

G. Tóth János 1, Káldi Imre 1, Zakar Sándor 1, Váczy Ferenc 1, Lengyel Imre 6, Rác Gábor 1, Soós Mihály 1, Tökés Zsigmond 1, Körner Béla 2, Veres Lajos 1, Padrah Sándor 6, Kerekes Kálmán 1, Hetey Ignác 2, dr. Kiss Sándor 2, Dorogi Lajos 2, Hérmán Mihály 2, Domahidy Ferenc 2, dr. Fekete Sámuel 2, ifj. dr. Losonczy József 2, dr. Keresztszeghy Lajos 2, dr. Haresár Géza 2, Bölönyi László 2, Farkas Antal 10, Fésős András 1, Jákó Mihály 2, Kozma Zsigmond 2, Uray Géza 4, Erdélyi István 2, K. K. 2, Mikola Kálmán 4, Bogdán Lőrinc 20, Goósz Emánuel 2, Mikolai Kálmán 4, Némethy Gyula 2, Császy Antal 2, Hadady Gedeon 2, Kállay Mihály 1, Bodoky 2, Császy Bálint 2, Tóth Béla gyógyszerész Ócsódról 6, egyháztag 20, köröstarcsai ref. egyház 10, ifj. Szabó János 4, Basa Bálint 2, hadházi ref. egyház 47, bakonszegi ref. egyház 33 kor. 60 fill. ombodi ref. egyház 10 korona, Tabajdi Lajos 2, ifj. dr. Farkas Antal 1, Uray Gáspár 2, Szentiványi Károly 1, Keresztes Sándor 1, Losonczy József 1, Papp 1, Hérmán Mihály 2, dr. Nagy Barna 2, Uray Géza 2, Kozma Zsigmond 1, Jákó Mihály 2, özv. Köpeczy Sámuelné 2, Boros Ilona 1, Kerekes Géza 4, belényesi ref. egyház gyűjtése 4, konyári ref. egyház gyűjtése 10, ugrai ref. egyház gyűjtése 10, szováti ref. egyház gyűjtése 14, kántorjánosi egyház és Segesvári József 6, Görömbey Péter 17, szováti ref. egyház 14, Sulyok István 2, Oláh Antal 4, Gulyás Lajos 2, dr. Pallagi Gyula 2, m.-szigeti ref. egyház 5, Alföldi Takarékpénztár 100, Paksy József 10 korona, Bencsik István 4 korona 40 fillér, Udvarhelyi Géza 50 korona, Bechert Manó 4, Nagy Ferenc 10, Dóczy Imre 20. Az általunk idáig nyugtatott összeg **3680 korona 46 fillér + 680 kor. = 4360 korona 46 fillér.** — A nemes célt támogató kegyes adományokat legcélszerűbb **Márk Endre** kolleg. és egyházkerületi ügyész úr címére (*Debrecen ref. főiskola*) küldeni.

— **Bosznay István**, a debreceni ref. főgymnasium rajztanára, a festészet terén ismét szép sikert aratott. Említettük, hogy négy festményt küldött a képzőművészeti társulat téli műtárlatára és akkor azt a véleményt kockáztattuk, hogy a képek határozottan művészi becsűek. Az eredmény fényesen igazolta véleményünket, mert mint hiteles forrásból értesülünk a vallás- és közoktatásügyi miniszter az „Erdőben“ c. képét a nemzeti muzeum számára, az „Esthangulat“ című képet pedig **Ő felsége**, a király számára vásárolta meg.

— **Savonarola**. Ferrarában, a hol Fra Girolamo Savonarola 1452 szeptember 21-én született, a vértanu tiszteletére múlt év november 20-án emlékünnepelet rendeztek. A zene, fáklyás menet és kivilágítás nem épen illett az ünnepély keretébe s mindenesetre arról tett bizonyosságot, hogy a nagy tömegnek a tárgy mély komolysága iránt nincs kellő érzéke. *Carducci*, a költő, kit az ünnepi beszéd tartására felszólítottak, a meghívást nem fogadta el. Helyette *Masi* florenci tanár beszélt. Dicsérettel emelte ki Ferrara érdemét, hogy nagy fiának emlékét tiszteletben tartja, gáncsolta honfitársainak nagy történelmi problémák iránt tanusított hagyományos közönyösségét s a Savonarola kérdésre vonatkozó nézetét abban összegezte, hogy ezt tisztán politikai kérdésnek nyilvánítja: „Az volt az a pápa, Lodovico Moro, sőt azon florenci államférfiak előtt is, a kik Savonarola iránt jó indulattal voltak; csupán politikai és öconomiai okokból engedték át sorsának. *Savonarola a politika áldozata*. Annál nemesebb, noha sajnos elszigetelten maradt, Savonarola reformkísérlete. Az ő erkölcsi nagyságát, szentségét egy Borgia-val s általában az egész romlott korrall szemben senki sem tagadhatja. A Savo-

narola merészsége nem szorúl mentegetésre, csak sajnálnunk kell, hogy többet nem merészelt“. A valdens *Comba E.* a „reformáció előtti“ olasz protestantizmus történetében a többek között egyik honfitársának, *Nenioni*-nak az ítéletét is idézi, a mely ekként hangzik: „Savonarola a tizenötödik századnak legnagyobb erkölcsi jelleme volt, mint Dante a tizennegyediké. Lelkesedése hitéből fakadt s ez a lelkesedés volt ereje. Egyszerű vélemény által még senki sem lett vértanuvá; martyrokat csakis a hit teremt. Csak hadd nevezzék őt fanaticusnak, akik akarják! Olyan fanaticus volt ő, mint Ezékiel, Jeremiás és bresciai Arnold, vagy Dante. Beteg volt talán? Meglehet. Hiszen minden valóban teremő alkotás meg szokta zavarni lelkünk egyensúlyát. De ha minden hős és minden vértanu beteges természet volt: úgy *mi* nyugodtan lehetünk, mert soha sem volt még annyi egészséges ember, mint manapság“.

— **Halálozás. Harsányi Sándor** türkevei ref. lelkész ároni családját súlyos csapás érte, a család egyik tehetséges ifjú sarjának **Harsányi Béla** tanárjelöltnek elhunytával. A kibocsátott gyászjelentés következőleg hangzik: „Harsányi Sándor ev. ref. lelkész és neje Vass Margit, mint szülék; özv. Harsányi Istvánné, özv. Vass Pálné mint nagyszülök: Gizella, Kecskeméthy Ferencné gyermekeivel; Etelka, Révész Mihályné gyermekeivel; Sándor, nejével Smied Emmával; István, Margit, Pál, Ilona, László, Kálmán, mint testvérek mély fájdalommal jelentik forrón szeretett fiuknak, unokájuknak, testvéröknek néhai **Harsányi Béla** tanárjelöltnek élete 24-ik évében folyó hó 4-én hosszas szenvedés után történt csendes kimulását. Por részei folyó hó 6-án pénteken délután 2 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartása szerint a templomban tartandó rövid ima után siri nyugalomnak átadatni.“ Béke lengjen a szépreményű ifjú időnapelött összeomlott porsátora fölött, a megtörött atya pedig találjon enyhületet az életünk s halálunk fölött egyaránt ott virasztó isteni gondviselés hitében, a vallás mennyei vigaszában.

— **Hátrálékos előfizetőinket** tisztelettel kérjük, hogy tartozásukat **mielőbb küldjék be Karai Sándor** főgymn. tanár (*Rákóczy-u. 46.*) címére, a ki ezenül lapunk kiadóhivatalát vezetni fogja; **annál sürgősebben kérjük est, mert az új év alkalmával lapunkat tetemes fizetési kötelezettségek terhelik, a melyekre más fedezettel, mint az előfizetési pénsekkel, nem rendelkezünk.** Egyúttal tisztelettel kérjük az előfizetéseket megújítását is.

Szerkesztői és kiadóhivatali üzenetek.

Sz. K. Budapest. Az 1898. évi 5. 17. 24. 36. és 42. számok megküldése iránt intézkedtünk. — **T. J. Szeghalom.** Igen szépen köszönjük és szívből viszonzunk jó kívánatait. Különösen az előfizetők szaporodására és a hátrálékok fogyására irányuló jó kívánság teljesedésére volna szükségünk, mert ezek nélkül a feltételek nélkül lapunk csak fogyatékosan töltheti be hivatását. Nagyon jólesett nekünk Nagytiszteletűségnek a lelkész urakhoz intézett körlevelünkre tett helyeslő és méltányló megjegyzése is. Célunk az, hogy a lapot oly anyagi helyzetbe juttassuk, hogy dolgozó társainkat méltányos munkadíjjal honorálhassuk, mert irodalmi vállalatot másképp nem lehet színvonalon tartani. A nagymértékű közönyösséggel való küzködésünkben buzdítást és erőt merítünk abból az érdeklődésből, a melyet Nagytiszteletűségdök törekvéseink iránt tanusít. Sajnáljuk, hogy az egyház számára a hirdetési számla még nem küldetett meg. Ennek a lap kiadóhivatala kezelésében történt változás az oka. Az ilyen átmeneti állapot mindig bizonyos zavarokkal jár, melyeket nem lehet rögtön elenyésztetni. A múlt évről a hirdetési számlák kiállítását

a kiadóhivatal előbbi vezetője vállalta magára s mire e sorokat olvassa Nagytiszteletűséged, a számla talán már a kezénél is lesz. Mindenesetre utána fogunk járni. — **E. D. Eör.** A postautalvány melléklését mi is praktikus dolognak tartjuk és alkalmazni szándékozunk. — **Ny. B. Búd-Szentmihály.** A december hónapban megjelent számok megküldése iránt intézkedtünk. — **N. I. Mező-Telki.** A tiszteletpéldány küldését kívánságához képest beszüntettük. Becses támogatását és ígéretét szívesen köszönjük. — **Sz. B. Basel.** Intézkedtünk, hogy straf-portót többé ne fizessen. Szívesen üdvözljük. — **D. M. Gyanta, S. I. Kúnhegyes.** A szíves üdvözlötet köszönjük és melegen viszonzzuk.

TARTALOM-JEGYZÉK: Református axiomák. Eröss Lajos. — **Tárca:** Utilitarianismus. Csiky Lajos. — **Tanügy:** A konventi tanterv revidiója. Sinka Sándor. — **Tanügyi hírek.** — **Közéletünk:** A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület kistűjszállási közgyűlése K. S. és S. Sz. J. — **Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez:** 67. Bojt. Csillag Lajos. — 68. A keésemjéni ev. ref. egyház belállapota 1875-től. Balogh Áron. — **Különfélék.** — Szerkesztői és kiadóhivatali üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**
Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat.

A **szatmár-németi-i** I. oszt. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Javadalom: 600 frt készpénz a város pénztárából, 28 hold föld, 16 öl tüzi fa és a palástdíjak. Megjegyzendő, hogy az elhunyt lelkész által is élvezett 600 frt külön személypótlék iránt az egyház azonnal kérvényez a városi törvényhatóságnál, miheylt az állomás betöltve lesz, s ez esetben a készpénz 1200 frtra emelkedik.

A minősítvénynyel és szolgálati bizonyítványokkal fölszerelt pályázati kérvények **1899. január 28-ig** a szatmári egyházmegye esperesi hivatalához (Györtelek, posta helyben) beadandók. Debrecen, 1899. jan. 1.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázati hirdetés

a debreceni ev. reform. egyházmegyébe kebelezett **berettyó-ujfalui** egyház halálozás által megüresedett **lelkészi állomására.**

Évi javadalom, az érvényben levő egyházmegyei becslés szerint 1631 frt 60 kr (a urely áll 139 frt készpénz, termény, szántóföld (51 h.) és stóla jövedelemből) és így **ez állomás első osztályu.** Az állomás a presbyterium határozata szerint 1899. évi **március hó folyamán már elfoglalandó.**

Aminősítvénynyel s az e pályázati hirdetés kelte utáni időről kiállított, jelenlegi szolgálatról szóló bizonyítványnyal felszerelt pályázati kérvények **f. évi január hó 30-ik napjáig** Dávidházy János espereshez Kabára (Hajdumegye) küldendők.

Debrecen 1899. január 6.

Kiss Áron,
püspök.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Ajánlja dusan berendezett

férfi-, fiu- és gyermek-ruha üzletét,

mely egy félszázad előtt lett alapítva és hála Istennek, a legjobb hírnévnek örvend.

Araim határozottak, olcsók.

Minden egyes ruhadarab saját műhelyemben, személyes felügyeletem alatt, legizlésesebben készült el s így **a legkényesebb igényeket is kielégíthetem.**

Kérem a nt. lelkész, tanár és tanító urakat b. bizalmukkal úgy, mint eddig szerencsétetni.

Czégemre kérek vigyázni!